

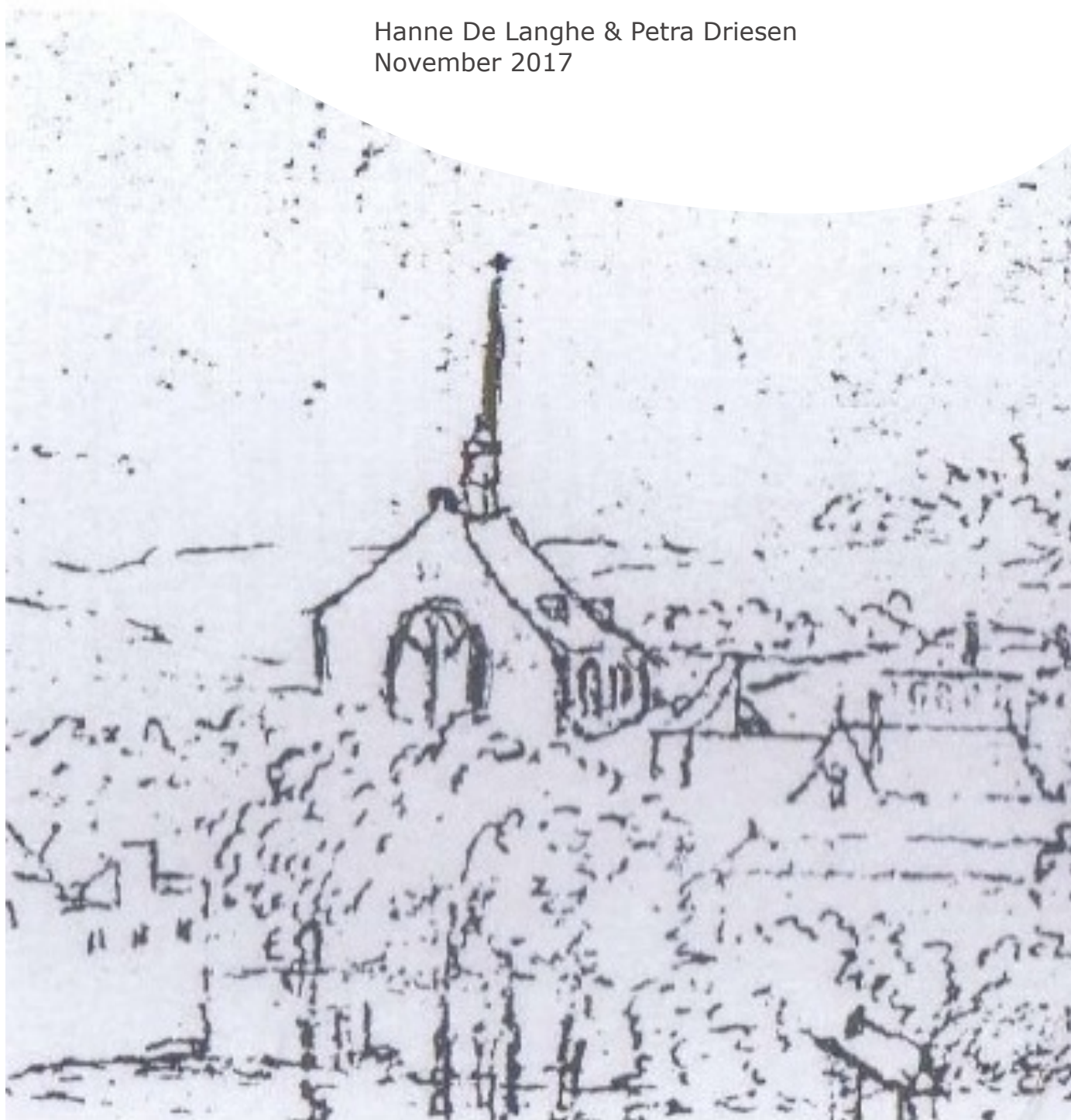

RAPPORT 516

Archeologienota
Diest, Michel Theysstraat
Verbouwing van een portierswoning
en bouw van twee woningen

Deel 1: Verslag van Resultaten

Hanne De Langhe & Petra Driesen
November 2017

ARON-RAPPORT 516

ARCHEOLOGIENOTA

DIEST, MICHEL THEYSSTRAAT

VERBOUWING VAN EEN PORTIERSWONING EN BOUW VAN TWEE WONINGEN

Hanne De Langhe & Petra Driesen

Tongeren
2017

Colofon

ARON rapport 516 – Archeologienota – Diest, Michel Theysstraat. Verbouwing van een portierswoning en bouw van twee woningen.

Erkend archeoloog: Hanne De Langhe (OE/ERK/Archeoloog/2016/00156)

Auteurs: Hanne De Langhe & Petra Driesen

Bijdragen: /

Foto's en tekeningen: ARON bvba (tenzij anders vermeld)

Wettelijk depot: D/2017/12.651/172

Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken op info@aron-online.be

Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van ARON bvba mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van web-publicatie, druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

ARON bvba

Archeologisch Projectbureau
Neremweg 110
3700 Tongeren
www.aron-online.be
info@aron-online.be
tel: 012/225.250
fax: 012/770.034

© ARON bvba, Archeologisch projectbureau, 2017

INHOUDSTAFEL

INHOUDSTAFEL	1
INLEIDING	3
DEEL 1. VERSLAG VAN RESULTATEN	5
Hoofdstuk 1. Bureauonderzoek	5
1 Beschrijvend gedeelte	5
1.1 Administratieve gegevens	5
1.2 Archeologische voorkennis	7
1.3 Onderzoeksvragen en randvoorwaarden	7
1.4 Beschrijving van de geplande bodemingrepen	8
1.5 Werkwijze, verloop en actoren	10
2 Assessment	12
2.1 Situering van het onderzoeksgebied	12
2.2 Historische situering	17
2.3 Archeologische situering van het onderzoeksgebied	32
2.4 Gaafheid van het terrein: gekende verstoringen	35
2.5 Onderzoeksvragen	36
3. Samenvatting	43
DEEL 2. PROGRAMMA VAN MAATREGELEN	46
1. Gemotiveerd advies	46
1.1 Volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek	46
1.2 Duiding en waardering van de archeologie in het projectgebied	46
1.3 Impact van de geplande bodemingrepen	46
1.4 Conclusie	47
2. Programma van maatregelen	48
2.1 Administratieve gegevens	48
2.2 Wetenschappelijke doelstellingen en onderzoeksvragen	48
2.3 Opgravingsstrategie en -methode	49
2.4 Onderzoekstechnieken	52
2.5 Actoren	55
2.6 Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk	55
2.7 Bewaring van het archeologisch ensemble	55
2.8 Vervolgtraject	55
BIBLIOGRAFIE	
BIJLAGEN	

Bijlage 1: Periodentabel A4

Bijlage 2: Kadasterplan

Bijlage 3: Afbeeldingenlijst

Bijlage 4: Inplantingsplan

Bijlage 5: Ontworpen toestand nieuwbouw

Bijlage 6: Ontworpen toestand portierswoning

Bijlage 7: Principesnede nieuwbouw

Bijlage 8: Overzichtsplan aanwezige nutsleidingen op bestaande toestand (BT)

Bijlage 9: Proefsleuvenplan op bestaande toestand (BT)

Bijlage 10: Proefsleuvenplan op ontworpen toestand (OT)

INLEIDING

De initiatiefnemer plant op een ca. 1453 m² groot gebied langs de Michel Theysstraat in Diest (prov. Vlaams-Brabant) de verbouwing van de vroegere portierswoning van het voormalige Minderbroedersklooster tot 3 appartementen evenals de bouw van 2 woningen. Voor dit project is een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen vereist.

Het projectgebied bevindt zich binnen de historische stadskern van Diest, een vastgestelde archeologische zone.¹ Daarenboven bevindt zich ter hoogte van het terrein het beschermd monument 'Minderbroedersklooster'², een beschermde portierswoning behorende tot het klooster³ en de Tuin van brouwerswoning Cerckel, geïnventariseerd als historische tuin en park.⁴

Gezien voor de realisatie van dit project bodemingrepen uitgevoerd zullen worden, het terrein niet in een gebied ligt waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt, het terrein niet binnen een gabarit bestaande lijninfrastructuur valt, het terrein niet in een beschermde archeologische site ligt, maar wel in een vastgestelde archeologische zone valt, het perceeloppervlak groter is dan 300 m² en de bodemingreep groter is dan 100 m², is het toevoegen van een bekrachtigde archeologienota aan de vergunningsaanvraag verplicht.⁵

Een archeologienota is een document dat opgemaakt wordt op basis van een archeologisch vooronderzoek en dat niet alleen administratieve gegevens van het onderzoeksgebied bevat, maar ook een verslag van de resultaten van het uitgevoerde vooronderzoek, een voorstel van beslissing en een plan van aanpak voor de maatregelen die daaruit volgen.⁶ Het doel van het archeologisch vooronderzoek bestaat in het vaststellen van de aan- of afwezigheid van een archeologische site in een onderzoeksgebied en indien deze aanwezig is te bepalen wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van de bodemingrepen en wetenschappelijk onderzoek.⁷

De *Code van Goede Praktijk* draagt een aantal methoden aan van archeologisch vooronderzoek op basis waarvan deze evaluatie kan gebeuren. Deze vooronderzoeken zijn opgedeeld in vooronderzoeken zonder ingreep in de bodem zoals bureauonderzoek, landschappelijk boor- of profielputtenonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering, én vooronderzoeken met ingreep in de bodem zoals verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten en proefputten in functie van steentijd artefactensites.⁸

Elk vooronderzoek start met een bureauonderzoek, waarbij de nodige beschikbare bronnen en literatuur geraadpleegd worden. Vervolgens volgt een afweging of er hierna reeds voldoende informatie over het terrein beschikbaar is om:

1. de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site te staven
2. een gemotiveerde uitspraak te kunnen doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen
3. een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken
4. een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken

Wanneer bovenstaande vragen na het bureauonderzoek nog niet met voldoende onderbouwing beantwoord kunnen worden, dienen aanvullende methoden van vooronderzoek te worden toegepast. Na voltooiing van elke fase wordt opnieuw afgewogen of deze fase voldoende informatie heeft opgeleverd om dezelfde vragen te

¹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/aanduidingsobjecten/11884>

² <https://inventaris.onroerendergoed.be/aanduidingsobjecten/142>

³ <https://inventaris.onroerendergoed.be/aanduidingsobjecten/134>

⁴ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/134476>

⁵ Zie hiervoor de beslissingsboom voor verplicht archeologisch vooronderzoek bij het aanvragen of verlenen van vergunningen. https://www.onroerendergoed.be/assets/files/news/downloads/stroomschema_stedenbouwkundig-verkaveling_v7.pdf

⁶ Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen (CGP)(2015), p. 15.

⁷ CGP 2016, p. 27.

⁸ CGP 2016, p. 30.

beantwoorden. Indien dit niet het geval is, volgt verder vooronderzoek.⁹ Welke methode gehanteerd wordt, is afhankelijk van onderstaande vier criteria:

1. Is het mogelijk om deze methode toe te passen op het terrein?
2. Is het nuttig om deze methode toe te passen op het terrein (levert het iets op?)
3. Is het overdreven schadelijk voor het bodemarchief deze methode toe te passen op het terrein?
4. Is het noodzakelijk om deze methode toe te passen op het terrein (kosten-batenanalyse)?

Vooraleer de opportuniteit van vooronderzoek met ingreep in de bodem af te wegen, wordt eerst de geschiktheid van de diverse methoden voor vooronderzoek zonder ingreep in de bodem afgewogen. Het doel van een archeologisch vooronderzoek dient immers met een minimum aan destructie van het archeologisch archief bereikt te worden.¹⁰

Idealiter wordt het archeologisch vooronderzoek integraal uitgevoerd voorafgaand aan de aanvraag van de omgevingsvergunning. In sommige gevallen, omschreven in artikel 5.4.5 van het Onroerendergoeddecreet, is het echter niet mogelijk of wenselijk om de vooronderzoeken met ingreep in de bodem voorafgaand aan de aanvraag van deze vergunningen uit te voeren. In dat geval dient de erkende archeoloog de resultaten van het archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem bij het agentschap in, als een te bekrachtigen archeologienota overeenkomstig de procedure uit art. 5.4.12 van het Onroerendergoeddecreet en de uitvoeringsbepalingen erbij.¹¹

Dit is ook het geval voor het onderzoeksgebied dat het onderwerp vormt van de voorliggende archeologienota. Momenteel bevinden zich op het terrein nog een boom die gekapt moet worden via een kapvergunning evenals een te slopen veranda en verhardingen. Hierdoor is het onmogelijk om voorafgaand aan het aanvragen van de omgevingsvergunning een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem uit te voeren. Tevens is dit voor de initiatiefnemer economisch onwenselijk.

In het kader van deze archeologienota met uitgesteld traject werd enkel een bureauonderzoek (Deel 1, hoofdstuk 1) uitgevoerd. Gezien het op basis van de resultaten van dit bureauonderzoek niet mogelijk is om de aan- of afwezigheid van archeologische waarden in het onderzoeksgebied aan te tonen, dringt een verder aanvullend vooronderzoek met ingreep in de bodem zich op. Het plan van aanpak van dit vervolgonderzoek is omschreven in Deel 2.

⁹ CGP 2016, p. 30.

¹⁰ CGP 2016, p. 31-32.

¹¹ CGP 2016, p. 28.

DEEL 1. VERSLAG VAN RESULTATEN

HOOFDSTUK 1. BUREAUONDERZOEK

Het archeologisch bureauonderzoek beoogt om op basis van gekende of ontsloten bronnen het onderzoeksgebied af te bakenen en te beschrijven, reeds verstoorde zones in kaart te brengen, gekende aardkundige en paleo-ecologische kenmerken te inventariseren en gekende archeologische en historische waarden en indicatoren te inventariseren en in te schatten.¹²

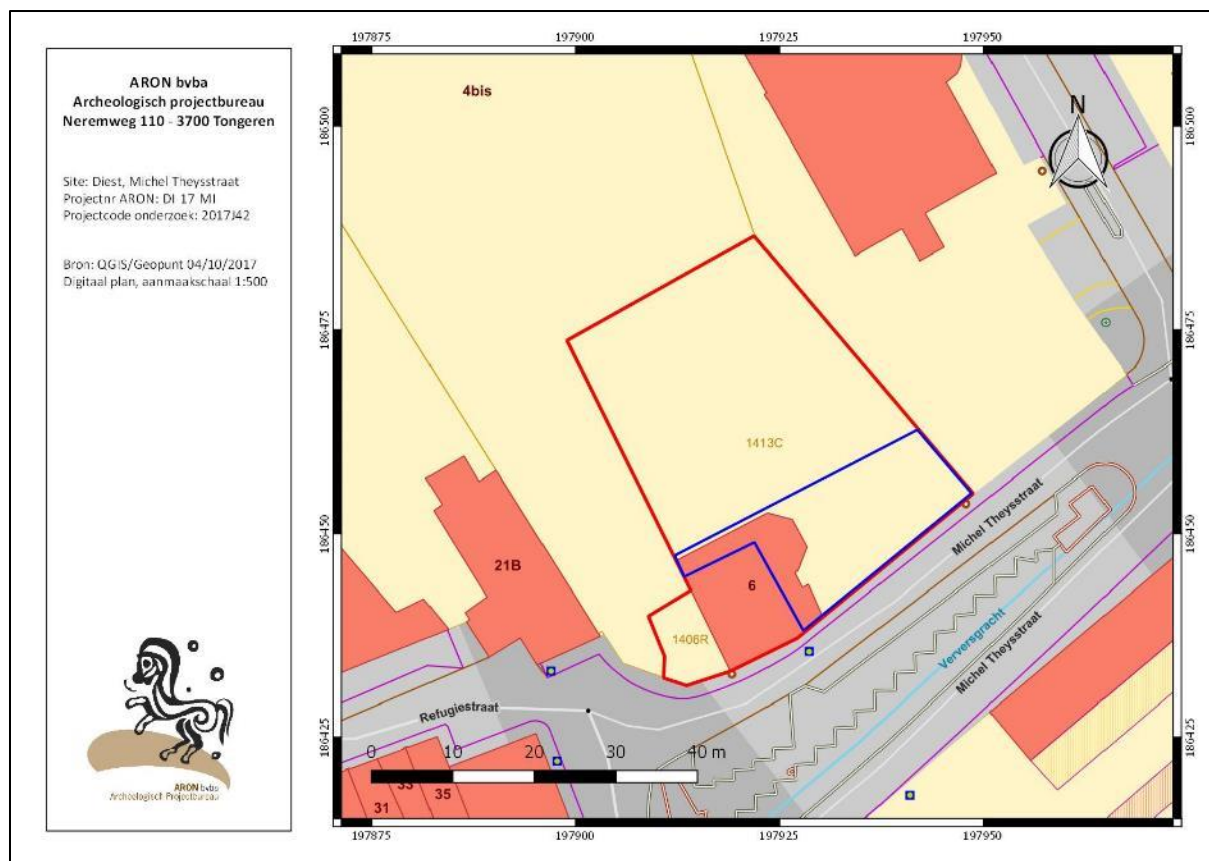
1 Beschrijvend gedeelte

1.1 Administratieve gegevens

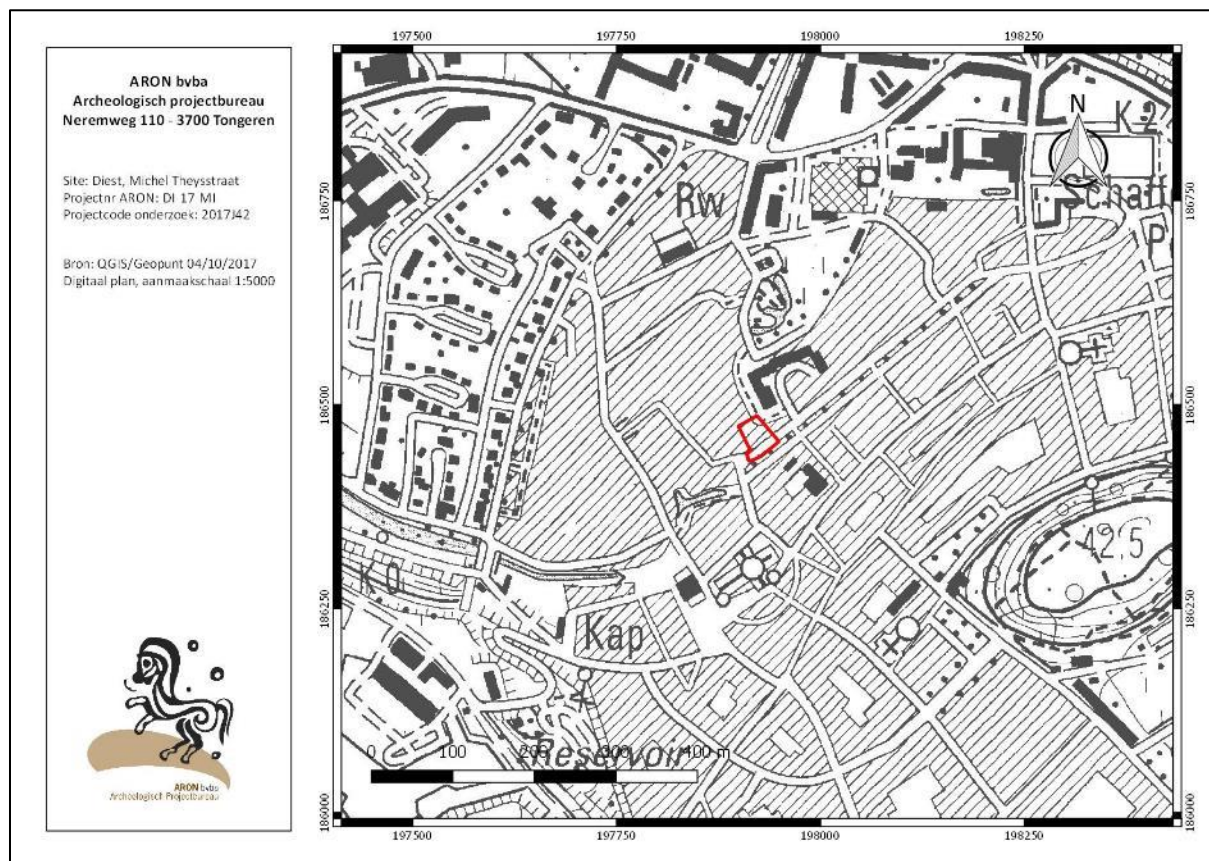
Projectcode	2017J42	
Naam en erkenningsnummer Archeoloog	Hanne De Langhe OE/ERK/Archeoloog/2016/00156	
Rechtspersoon	ARON bvba Archeologisch Projectbureau, Neremweg 110, 3700 Tongeren OE/ERK/Archeoloog/2015/00006	
Actoren en specialisten binnen het project	Functie	Naam
	Erkend archeoloog Projectleiding	Hanne De Langhe Petra Driesen
Extern wetenschappelijk advies	Nvt.	Nvt.
Locatiegegevens	Vlaams-Brabant, Diest, Michel Theysstraat	
Oppervlakte	Het totale projectgebied heeft een oppervlakte van ca. 1453 m ² . De zone waar bodemingrepen zullen plaatsvinden binnen het huidige project heeft een oppervlakte van ca. 347 m ² .	
Bounding box coördinaten	X-min, Y-min 197898.92,186433.21 ; X-max, Y-max 197948.75,186486.53	
Kadasternummers	Diest, afd. 1, sectie A, percelen 1413C en 1406R.	
Thesaurusthermen ¹³	Bureauonderzoek, Diest.	
Overzichtsplan verstoringen	Zie <i>BIJLAGE 8: Overzichtsplan aanwezige nutsleidingen op bestaande toestand (BT)</i> .	

¹² CGP 2016, p. 47.

¹³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus>

Afb. 1: Kadastraal plan met perceelgrenzen en afbakening van het onderzoeksterrein in het rood en de zone waar bodemingrepen zullen plaatsvinden in het blauw.

Afb. 2: Uittreksel uit de topografische kaart met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood

1.2 Archeologische voorkennis

Het terrein ligt binnen de historische stadskern van Diest, vastgesteld als archeologische zone en binnen de site van het Minderbroedersklooster, in het zogenaamde 'Park Cerckel'. De site is sinds 1997 beschermd als monument (DIBE 41640).

In het park, ten het noorden van het huidige onderzoeksterrein, werd in 2003-2004 door de stad Diest een archeologische opgraving uitgevoerd. Dit onderzoek bracht een groot deel van de westelijke vleugel (met pandgang), de zuidelijke pandgang (gelegen tegen de kloosterkerk) en de hoek van de oostelijke met de noordelijke vleugel van het voormalige klooster aan het licht. Op basis van de blootgelegde buitenmuren van de westelijke en de noordelijke vleugel, kon de buitenomvang van het klooster gereconstrueerd worden tot een vierkant van 40 x 40 m. Op basis van de reconstructie van het grondplan kwam men tot de conclusie dat de kloosterkerk ten zuiden van het toenmalige onderzoeksterrein lag – namelijk in de tuin van de portierswoning op ca. 9,5 m ten noorden van de zone waar binnen het huidige project bodemingrepen zullen plaatsvinden - en vermoedelijk 20 m breed was. Men opperde ook dat de muur die in de tuin van de portierswoning nog staat zeer waarschijnlijk een restant is van de zuidelijke gevel van de kloosterkerk.

In de zuidelijke en de westelijke pandgang van het voormalige klooster werden een 20-tal skeletten aangetroffen. Ook ten oosten van het huidige onderzoeksterrein zouden in de jaren 1930, bij de bouw van een inmiddels verdwenen ziekenhuisvleugel, grafkelders zijn aangetroffen. Of ook ten zuiden van de kerk, op het huidige onderzoeksterrein, graven voorkomen, is tot heden niet geweten.¹⁴

Andere CAI locaties in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksterrein geven de locatie van de Binnenmolen / Grachtmolen (middeleeuwen), het voormalige Sint-Eligiusgasthuis (middeleeuwen) en het Refugiehuis (15de eeuw) weer.

1.3 Onderzoeksvragen en randvoorwaarden

Het archeologisch bureauonderzoek heeft als doel om op basis van bestaande bronnen informatie te verzamelen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site op het terrein, de karakteristieken, de bewaringstoestand en de wetenschappelijke waarde ervan en zijn relatie met het landschap. Verder wordt een beschrijving gemaakt van de geplande werken waarvoor de omgevingsvergunning wordt aangevraagd, van de uitvoeringswijze van deze werken en van de potentiële impact van deze werken op het bodemarchief.¹⁵

Gezien het onderzoeksgebied gelegen is in een zone met een hoge densiteit aan bebouwing in het verleden, dient tevens bijzondere aandacht besteed te worden aan de bouwhistoriek in het gebied. Het gaat om een bureauonderzoek in een zone die vandaag gelegen in stedelijk gebied.

Volgende onderzoeksvragen dienen tijdens het bureauonderzoek behandeld te worden:

- Wat zijn de gekende archeologische gegevens in het projectgebied?
- Welke informatie geven de gekende historische en iconografische gegevens van het projectgebied?
- Hoe is de evolutie van de historische bebouwing van het terrein?
- Wat is de geschiedenis van het landgebruik van het terrein?
- Wat zijn de gekende verstoringen (van de huidige verhardingen, riolering, allerhande leidingen, enz.)? Hoe diep gaan deze verstoringen en over welke oppervlakte verspreiden ze zich?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande en gekende bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Is verder aanvullend vooronderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.

¹⁴ Wouters (2003), 4; Wouters (2004b).

¹⁵ CGP 2016, p. 48.

Randvoorwaarden:

Het bureauonderzoek werd voor het perceel 1413C uitgevoerd. Vermits op perceel 1406R geen bodemingrepen zullen plaatsvinden, werd dit perceel enkel in het bureauonderzoek opgenomen indien het meer informatie gaf over de landschappelijke, historische en archeologische situering van het terrein.

1.4 Beschrijving van de geplande bodemingrepen

De initiatiefnemer plant in een ca. 1453 m² groot gebied, kadastraal gekend als Diest, afd. 1, sectie A, percelen 1413C en 1406R en gesitueerd langs de Michel Theysstraat in Diest (prov. Vlaams-Brabant), de verbouwing van een bestaande woning (de portierswoning) tot 3 appartementen en de bouw van 2 woningen (*afb. 3, BIJLAGE 4-7*). Bodemingrepen vinden enkel plaats in een zone van ca. 347 m² in het zuidoosten van het terrein.

Alvorens de werken van start gaan, worden verhardingen en een glazen veranda ten noorden van de bestaande woning afgebroken. Tevens wordt één boom gerooid.

De bodemingrepen in het kader van dit project worden zoveel mogelijk beperkt.

Afbraak van de veranda en verhardingen

Tegen de bestaande woning is een glazen veranda gebouwd met een oppervlakte van ca. 75 m². Deze zal voorafgaand aan de huidige bodemingrepen afgebroken worden. De funderingsdiepte van de veranda is tot heden onbekend. In principe zullen bodemingrepen voor de afbraak niet dieper gaan dan de funderingsdiepte.

Ook de bestaande verhardingen ten oosten van de bestaande woning zullen opgebroken worden. De oppervlakte hiervan bedraagt ca. 250 m². Voor de opbraak worden bodemingrepen tot ca. 50 cm onder het maaiveld voorzien.

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

Rooien van een boom

Op het terrein wordt één boom gerooid. De stronk hiervan wordt naar alle waarschijnlijkheid gefreesd om de bodemingrepen op het terrein te beperken. Bodemingrepen hiervoor zullen een maximale verstoringdiepte van ca. 45 cm onder het maaiveld met zich meebrengen.

Verbouwing bestaande woning

De bestaande portierswoning in het zuiden van het terrein (138,5 m²) wordt verbouwd tot 3 appartementen, in akkoord met Onroerend Erfgoed.¹⁶ Voor deze verbouwing worden geen nieuwe bodemingrepen verwacht.

Ten noorden van de woning wordt een bestaande constructie (voordien sanitair blok) een fietsenberging en terras bij één van de appartementen. Hiervoor worden geen bodemingrepen voorzien die dieper gaan dan de bestaande verstoringen veroorzaakt door het sanitair blok.

Bouw van 2 woningen

Ten noordoosten van de portierswoning wordt de bouw van 2 woningen gepland over een oppervlakte van 92,7 m². Op basis van de principesnede (*BIJLAGE 7*) kan afgeleid worden de woningen gefundeerd worden op een betonplaat van 30 cm dik op een diepte van 1,20 m. Hiervoor vinden bijgevolg bodemingrepen plaats tot op een diepte van 1,20 m onder het maaiveld. De woningen zullen toegankelijk zijn via een trap die ten zuiden van de woningen voorzien wordt. De huidige scheidingsmuur tussen het betrokken perceel en de Michel Theysstraat blijft behouden.

¹⁶ Schriftelijke communicatie met de initiatiefnemer.

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

Riolering en nutsleidingen

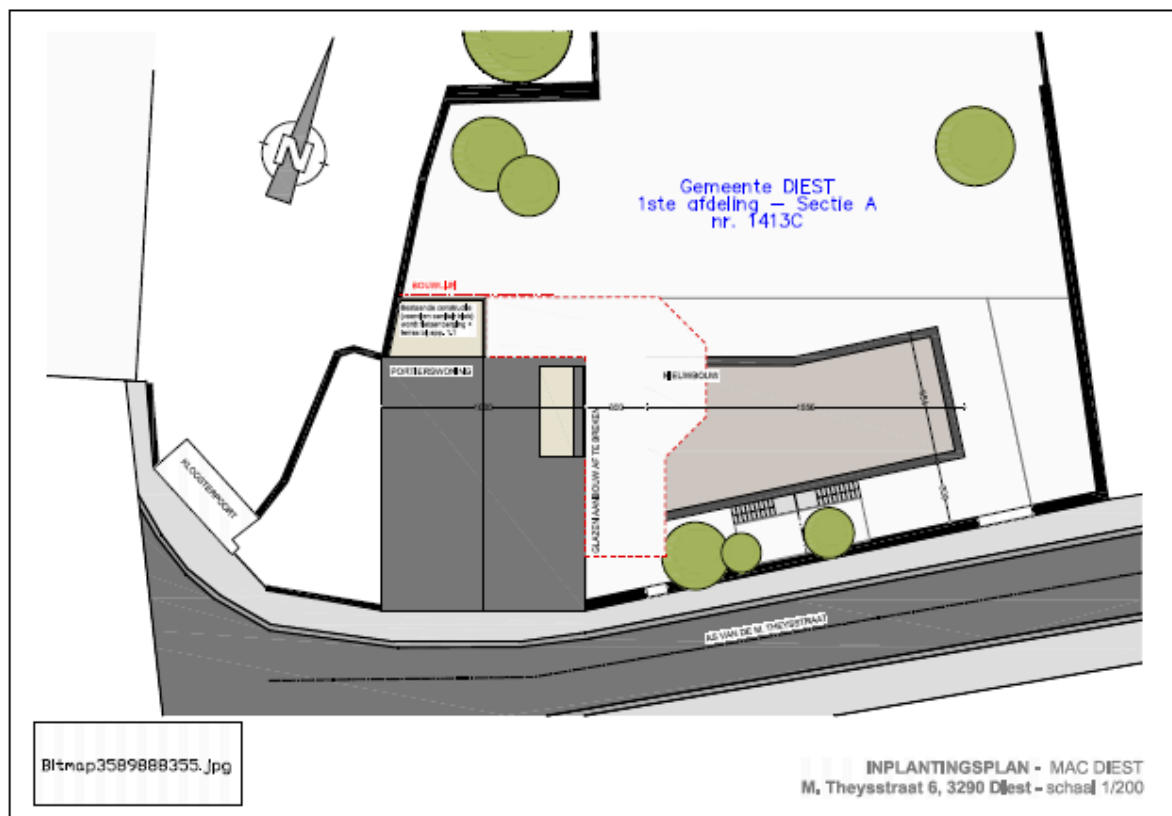
Informatie betreffende de aanleg van nutsleidingen is tot op heden niet gekend. Verwacht wordt dat vanuit de wegenis de individuele woningen met het openbaar netwerk verbonden zullen worden via nutsleidingen die aangelegd worden tussen de Michel Theysstraat en de nieuwbouwwoningen.

In principe worden de leidingen aangelegd in een sleuf die net iets breder is dan de desbetreffende leiding. Voor waterleiding en gas wordt hiervoor een uitgraving verwacht van 80 cm onder het maaiveld, voor riolering een uitgraving van maximaal 1,2 m. Glasvezelkabel ligt op geringere diepte (50 cm).

Deze uitgravingen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

Werfzone

De werfzone wordt volledig binnen het projectgebied voorzien. Hiervoor worden in principe geen bijkomende bodemingrepen uitgevoerd.

Afb. 3: Inplantingsplan (Bron: initiatiefnemer, digitaal plan, dd onbekend, aanmaakschaal 1.200, 2017J42).

1.5 Werkwijze, verloop en actoren

Ondanks het feit dat het bureauonderzoek betrekking heeft op een zone die gekenmerkt wordt door een hoge densiteit aan bebouwing in het verleden, diende ook aandacht besteed te worden aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied. Volgende kaarten werden in het kader van dit deelaspect van het vooronderzoek dan ook geraadpleegd: de topografische kaart, de bodemkaart, de potentiële bodemerosiekaart per perceel 2017, de bodembedekkingskaart 2012, de quartair geologische kaart, de tertiair geologische kaart en het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (AGIV). De bodembedekkingskaart en de potentiële bodemerosiekaart worden in het bureauonderzoek niet afgebeeld vermits zij geen bijkomende informatie geven over het onderzoeksgebied. Voor het projectgebied bestaat geen geomorfologische kaart. Wel werd een geomorfologische beschrijving opgemaakt door *Frederickx* en *Gouwy* in het toelichtingsboekje bij de Quartairgeologische kaart, kaartblad Hasselt.¹⁷ Deze beschrijving werd eveneens doorgenomen.

Om een inzicht te bekomen in de reeds gekende archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied en zijn directe omgeving werd de Centrale Archeologische Inventaris geraadpleegd.¹⁸ Deze online inventaris, opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse Overheid, biedt een overzicht van alle tot nu toe gekende archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Voor zover voorhanden werd gebruik gemaakt van verschillende publicaties die betreffende archeologische vondsten en uitgevoerde opgravingen in de omgeving verschenen. Via het Geoportaal van Onroerend Erfgoed werd eveneens de inventaris van de beschermde archeologische sites, de inventaris van vastgestelde archeologische zones en de inventaris van gebieden waar geen archeologie te verwachten valt, geraadpleegd.

Voor het recentere verleden van het studiegebied werden verschillende gravures en historische kaarten bestudeerd: een gravure van 'Deist' uit 1580, opgemaakt door *Frans Hogenberg*, een gravure van 'Diesta', opgemaakt door *Jan de Haen* uit 1606,¹⁹ een 18de eeuwse tekening uit het Antwerps stadsarchief²⁰, een ongedateerd panorama van de stad Diest vanaf de Antwerpse poort²¹, de kaart van *Diest* uit het Kaartboek van Averbode Rijksarchief Leuven (1650-1680)²², de kaart van de *Demer en zijn bijrivieren van Testelt tot Aarschot* (1716)²³, de *Villaretkaart* (1745-1748), *Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden*, opgemaakt op initiatief van *Graaf de Ferraris* (1771-1778), de *Atlas der Buurtwegen* (1842), de *Vandermaelenkaart* (1846-1854) en de *Popp-kaart* (1842-1879). Deze laatste vijf kaarten werden geraadpleegd via de website Geopunt.be. Via de website Cartesius.be werden de topografische kaarten uit 1873, 1904, 1939, 1969 en 1981, opgemaakt door het Nationaal Geografisch Instituut en zijn voorgangers, bestudeerd. Enkel de kaart van 1904 wordt in het bureauonderzoek weergegeven. De overige kaarten geven voor het stadscentrum immers enkel een bebouwde zone weer waardoor er geen relevante informatie over het onderzoeksterrein uit deze kaarten voortkomt. Ook werden oude luchtfoto's (1971, 1979-1990, 2000-2003) die eveneens via de website Geopunt.be (AGIV) ontsloten zijn bestudeerd. Enkel foto's, gravures en kaarten die bijkomende relevante informatie over het onderzoeksgebied weergaven, werden in het bureauonderzoek afgebeeld.

Vermits op het onderzoeksterrein een hoge densiteit aan bebouwing gekend is, werd ook specifiek archiefonderzoek verricht. Zo werden o.a. historische kaarten en mutatieschetsen uit het *Kadasterarchief van Leuven* en het *Stadsarchief van Diest* bezocht bestudeerd. Het gaat hier o.a. om een *Mutatieschets* uit 1972, het 'Plan de la Ville de Diest Levée 1786' door *Albertus Meulemans*, de *Kadastrale kaart* van 1823, *schets 215*, gemeten door *J.G. Voncken*, *schets 212* van de *Kadasterkaart* (1869) en het *Plan de la Ville de Diest* uit 1893, *schets 60/1*. Tevens werd een figuratieve plattegrond van het kloosterdomein in 1797 op een plan van *J. Lambert* bestudeerd.²⁴

Ook werd contact opgenomen met *Hadewijch Degryse (Procincie Vlaams-Brabant)*. Zij bezorgde de publicatie Wouters M. (2003) Het Minderbroedersklooster te Diest, Archeologie 2003. *Recent archeologisch onderzoek in*

¹⁷ Frederickx & Gouwy (1996)

¹⁸ <https://geo.onroerenderfgoed.be/> en <http://cai.onroerenderfgoed.be/>

¹⁹ De Volder (s.d.)

²⁰ Wouters (2004b), 40.

²¹ Wouters (2004b), 41.

²² http://www.arch.be/docs/depots/leuven/RA_Leuven_kaatboek-Averbode.pdf

²³ Breugelmans (2001).

²⁴ Wouters M. (2003), 3-4,

Vlaams-Brabant, 3-4, waaruit de nodige informatie betreffende vroeger archeologisch onderzoek op de site van het Minderbroedersklooster gehaald kon worden.

Meer info betreffende dit archeologisch onderzoek werd verkregen via de volgende publicaties die raadpleegbaar waren via het *documentatiecentrum Vlaams-Brabant (bij het Rijksarchief in Leuven)*:

- Wouters M., (2004), *Archeologisch onderzoek naar het Minderbroedersklooster Park Cerckel, Diest 4 augustus 2003 -31 januari 2004*.
- Wouters M., (2004), *Begraven te Minderbruers: het minderbroedersklooster van Diest archeologisch onderzocht*, Diest.

De ligging van ondergrondse kabels en leidingen werd opgevraagd via *KLIP*. De initiatiefnemer bezorgde de tot nu gekende informatie over het plangebied.

Een visuele terreininspectie werd niet uitgevoerd vermits het projectgebied gekend was. Via de meest recente orthofoto kon bovendien een beeld bekomen worden van de huidige inrichting en de gaafheid van het onderzoeksgebied.

Het bureauonderzoek werd uitgevoerd door *Hanne De Langhe* van het archeologisch projectbureau *Aron bvba* en intern begeleid door *Petra Driesen*.

2 Assessment

2.1 Situering van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksterrein dat een oppervlakte heeft van ca. 1453 m² is kadastraal gekend als Diest, afd. 1, sectie A, percelen 1413C en 1406R en is gelegen ten noorden van de Michel Theysstraat in de historische stadskern van Diest. Perceel 1413C, waar de bodemingrepen zullen plaatsvinden, wordt in het zuidoosten en het noordoosten omgeven door hoge muren die het terrein afscheiden van de Michel Theysstraat in het zuidoosten en van een aanpalend verhard pad naast een parking, leidend naar het ziekenhuis ten noorden van het terrein.

Het projectgebied bevindt zich binnen de historische stadskern van Diest, een vastgestelde archeologische zone²⁵ en binnen de site van het Minderbroederklooster die beschermd is als monument.²⁶ Het onderzoeksterrein maakt tevens deel uit van de ommuurde tuin van brouwerswoning Cerckel, die ten noordwesten en ten westen van het terrein doorloopt en geïnventariseerd is als park of tuin.²⁷ Ten westen van deze tuin liggen de voormalige gebouwen van Brouwerij Cerckel, eveneens beschermd als monument²⁸.

Het onderzoeksterrein ligt in het zuidelijk deel van de boven vernoemde tuin en wordt momenteel in het zuiden ingenomen door de beschermde portierswoning die deel uitmaakte van het voormalige Minderbroederklooster²⁹ en tot voor kort in gebruik was als brasserie. De woning wordt in het oosten en het noorden omgeven door een veranda. De rest van het terrein wordt ingenomen door een ommuurde tuin (deel van de tuin van Cerckel) en omvat ter hoogte van het onderzoeksterrein begroeiing (bomen, struiken, grasperken), een terras, verharde paden en een verharde inrit (*afb. 4*), hetgeen overeenkomt met de situatie op de bodembedekkingskaart 2012.

Diest is gelegen in de Demervallei, op de grens van de Kempen en het Hageland. De Demervallei wordt in Diest omzoomd door de uitlopers van de Hagelandse heuvelruggen met een hoogte van iets minder dan 70 m. Deze heuvels, gevormd uit tertiaire Diestiaanafzettingen, kenmerken zich door hun steenachtige, grofzandige tot kleizandige bodems, rijk aan glauconiet en ijzer (*afb. 8, roze*).³⁰

De Oude Demer meandert door het stadscentrum van Diest op ca. 140 m ten noordwesten van het onderzoeksterrein om af te buigen in zuidoostelijke richting en hier op ca. 100 m van het onderzoeksterrein te stromen. Op ca. 110 m ten zuidwesten van het onderzoeksterrein mondt de Verversgracht, die vanuit het noordoosten op ca. 15 m ten zuidoosten van het terrein stroomt, uit in de Oude Demer. Beide waterlopen stromen momenteel ondergronds en behoren volgens de *Vlaamse Hydrografische Atlas* tot het Demerbekken, deelbekken Winterbeek – Ossebeek.

Het onderzoeksterrein daalt zacht af in zuidoostelijke richting van ca. 22 m TAW naar ca. 21 m TAW (*afb. 6-7*).

Ten noorden van de stad liggen de Langenberg, de Cauwberg en de Lazarijberg, terwijl de stad zelf gekneld zit tussen de Kluisberg en de Warande (*afb. 5*). Vooral deze twee heuvelruggen speelden een belangrijke rol in het ontstaan van Diest. De Kluisberg of de Allerheiligenberg domineert met zijn steile noordoostelijke helling de Demervallei. De Warande ligt als een eiland in de valleien van de Demer en de Begijnenbeek. Deze geïsoleerde positie was een gedroomde verdedigingsplaats. De noordwestelijke helling van de Warande wordt gekenmerkt door een zacht stijgend terras dat, vertrekkend vanuit van de Demer, ongeveer een drietal meter boven het peil van de rivier uitsteekt. Dit terras bood bescherming tegen de overstromingen van de Demer, het is dan ook niet verwonderlijk dat hierop de eerste nederzetting ontstond.³¹

Het tertiaire substraat dat ter hoogte van het onderzoeksterrein aanwezig is, behoort volgens de overzichtskaart tertiairgeologie tot de *Formatie van Diest* (*afb. 8, roze*). Deze formatie bestaat uit een bruingroen tot grijsgroen

²⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/11884>

²⁶ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/11884>;
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/142>

²⁷ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/134476>

²⁸ <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/200131>

²⁹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/134>

³⁰ Bogemans F. (2007), 4-5; Frederixx & Gouwy (1996), 4-5.

³¹ Van Der Eycken M. (1980), 11-12.

glauconietrijk middelmatig tot grof zand met zeer dunne kleilaagjes ("clay drapes"). Door verwerking is het zand meestal limonietisch geelbruin en aaneengekit tot ijzerzandsteenbanken. In deze zandsteenbanken is duidelijk een gekruiste gelaagdheid herkenbaar. Soms bevatten ze zelfs afdrukken van schelpen. Kenmerkend voor de Zanden van Diest zijn de vele fossiele wormgangen of bioturbaties. Plaatselijk zijn deze zanden zeer rijk aan mica of zijn ze een beetje ligniethoudend. Gewoonlijk worden ze naar onder toe fijner en kleirijker. Aan de basis komt er meestal een grind van blauwzwarte vuursteenkeien voor. Afhankelijk van de plaats zijn dit dikke eivormige of kleine platte silexen. Soms komen er sterk verweerde wit verkleurde silexkeitjes voor in dit basisgrind. Deze keitjes worden "cacholons" genoemd. De Zanden van Diest komen voor in een lange westzuidwest-oostnoordoost gerichte geulvormige insnijding. Deze geul zou ontstaan zijn door sterke kustparallelle getijdenstromingen bij een verlaging van de zeespiegel, waarschijnlijk in combinatie met zakkingen binnen de Roermond Slenk ten gevolge van hernieuwde tektonische activiteit. De uitschuring werd tijdens de transgressie van de Diestzee opnieuw gevuld met grove groene glauconiethoudende zanden. Dit zandpakket kan in het diepste punt van de geul een dikte van 150 m bereiken.³²

Tijdens de laatste ijstijd werden sedimenten afgezet van eolische oorsprong (het zand- en zandleemdek dat vnl. aangebracht werd) en sedimenten afkomstig van rivierafzettingen waarin zich in het Holoceen venen ontwikkelden.³³ Op het onderzoeksterrein, in het zuiden van de Demervallei gelegen, bevinden zich volgens de quataire kaart alluviale afzettingen van de Demer (afb. 9, lichtblauw). Het alluvium is een vermenging van de alluviale afzettingen van de rivieren ten noorden en zuiden van de Demer. De zijrivieren uit het noorden voeren materiaal aan dat afkomstig is van het Kempens Plateau (zand en grind), gele dekzanden en grof zand van de *Formatie van Diest*. De zijrivieren vanuit het zuiden brengen tertiair materiaal aan (grijs zand van de *Formatie van Bolderberg*, grijs Eigenbilzen Zand, silexkeien en schelpfragmentjes van Bolderberg en Klei van de *Formatie van Boom*) en lemig materiaal van het dekpakket. Deze afzettingen zijn dan ook onderaan grof zandig, naar de top van de afzettingen toe worden ze lemiger.³⁴

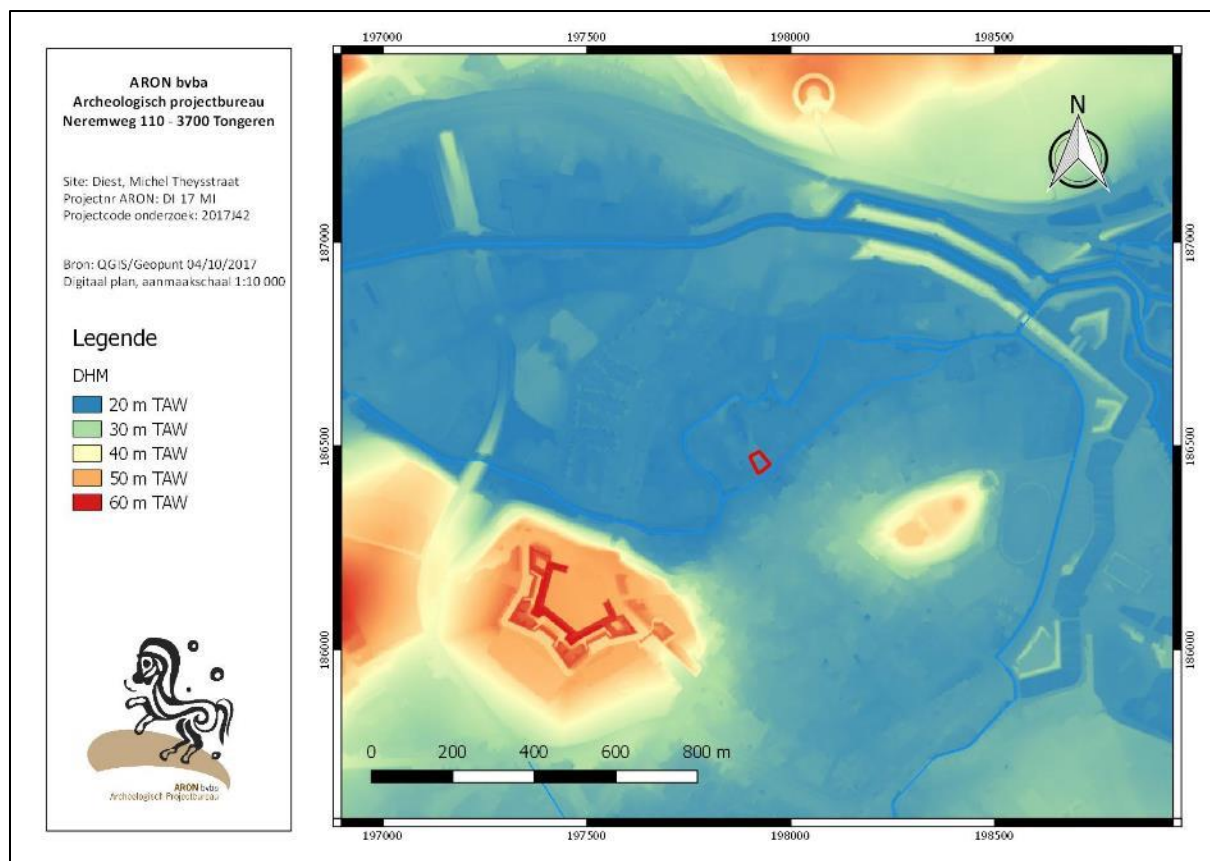

Afb. 4: Kleurenorthofoto met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

³² De Geyter G. (1999), 34-35

³³ Frederickx & Gouwy (1996), 5.

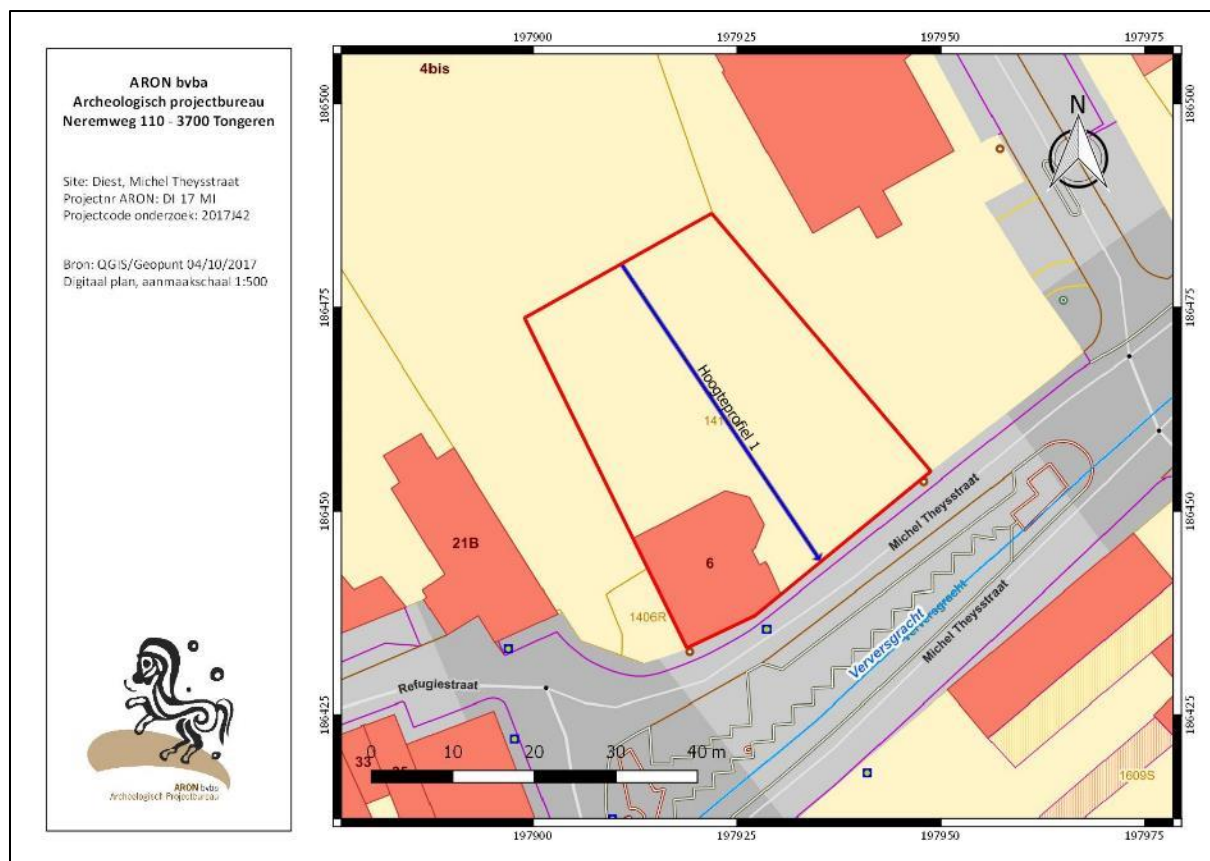
³⁴ Frederickx & Gouwy (1996), 18.

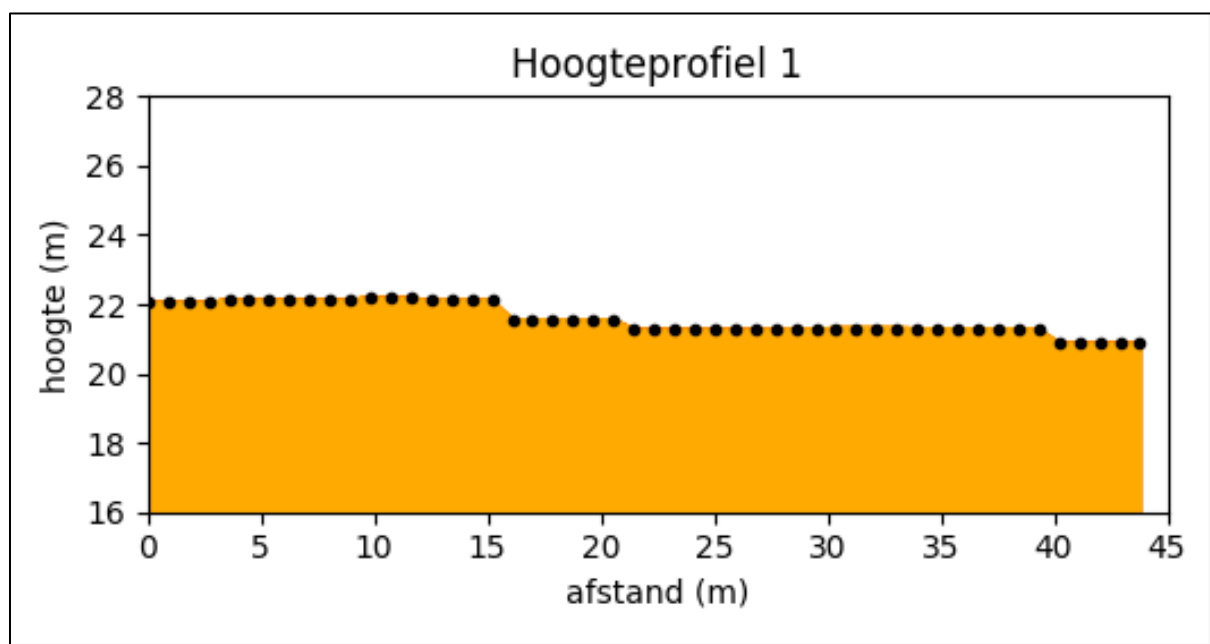
Afb. 5: Uittreksel uit het digitaal hoogtemodel Vlaanderen II met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood.

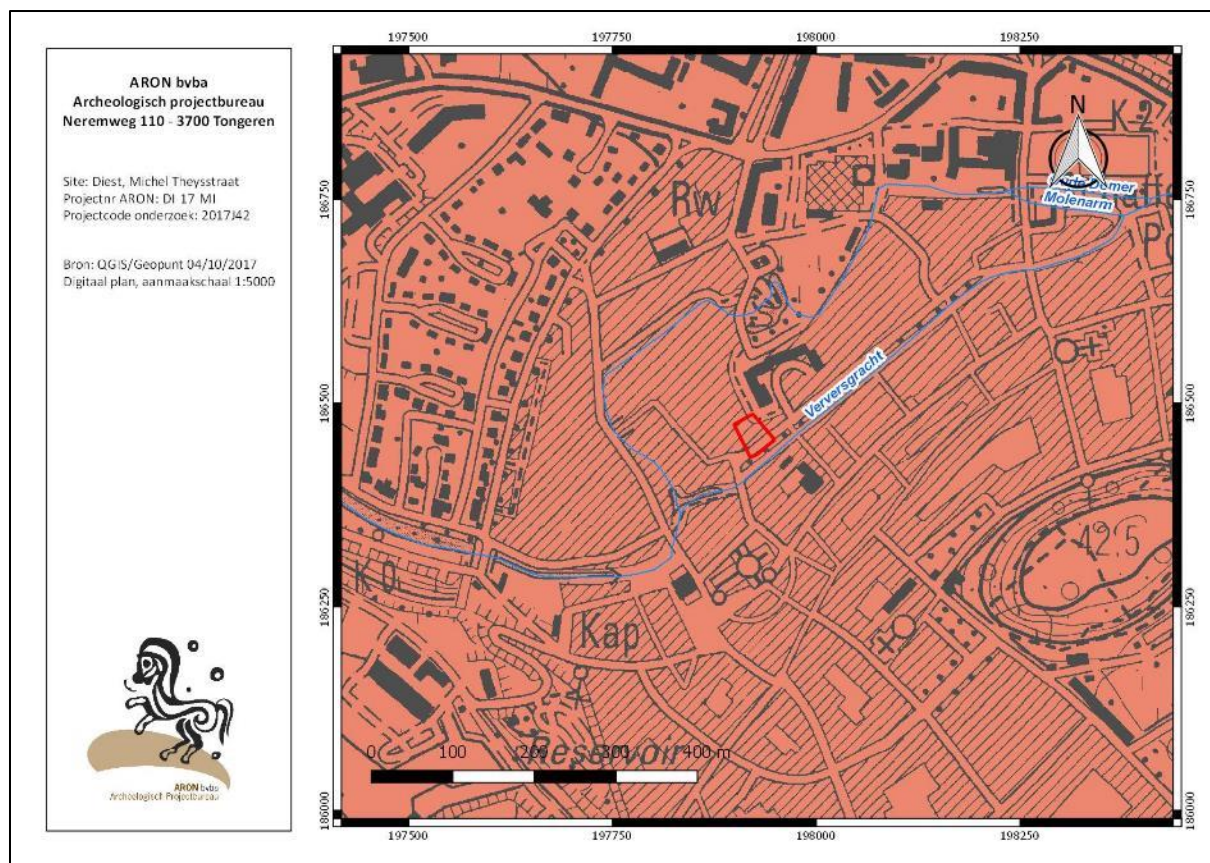
Afb. 6: Uittreksel uit het digitaal hoogtemodel Vlaanderen II met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood.

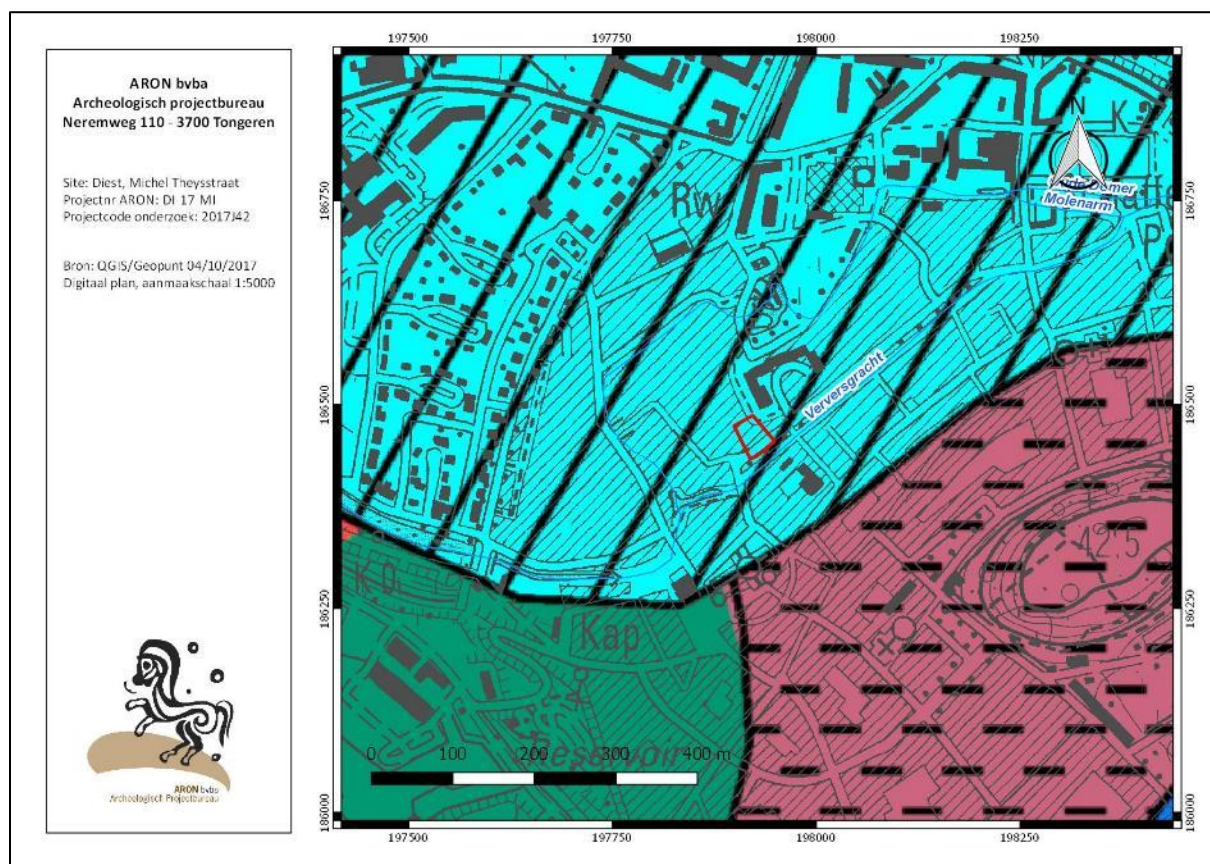
Afb. 7.1: Situering hoogteprofielen op het onderzoeksterrein (rood). De zone met bodemingrepen staat in het blauw aangeduid

Afb. 7.2: Hoogteprofiel van het onderzoeksterrein (QGIS/Geopunt, digitaal plan, dd. 04/10/2017, 2017J42).

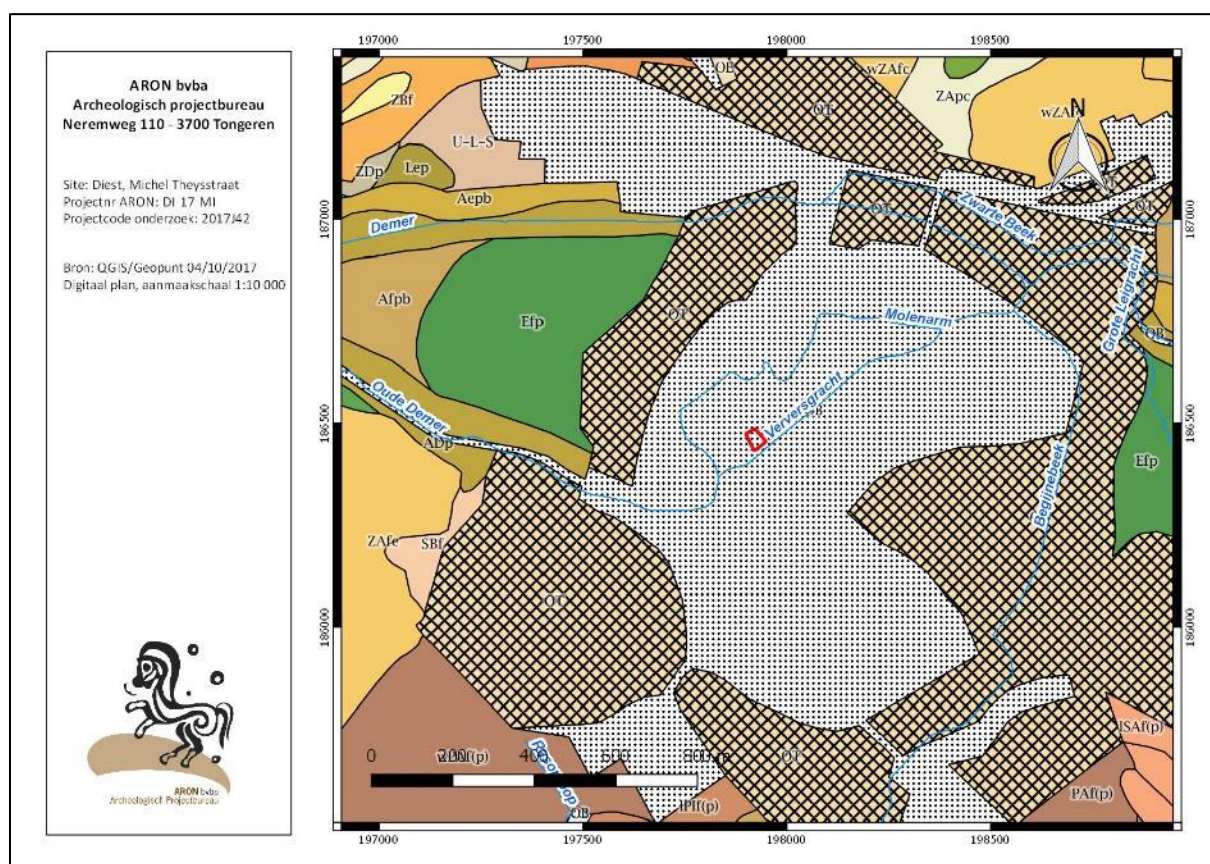
Afb. 8: Uittreksel tertiaire kaart en met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood (roze: Formatie van Diest).

Afb. 9: Uittreksel Quartair profieltypekaart kaartblad 25: Hasselt met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood (blauw: Demeralluvium, groen zandleem; paars: zandleem op bedekt alluvium).

Op de bodemkaart wordt de volledige binnenstad door een OB-bodem aangeduid, een bebouwde zone waar het bodemprofiel gewijzigd of vernietigd is door de mens (*afb. 10*). Op basis van de bodemtypes in de omgeving van de stad kan een beeld gemaakt worden van de oorspronkelijke natuurlijke ondergrond. In de Demervallei bestaat de natuurlijke bodem uit een zeer sterk gleyige kleibodem zonder profielontwikkeling (Efp), slecht gedraineerde alluviale gronden. Deze bodems worden gekenmerkt door een donkergrijze, humusrijke, veelal verweerde bovengrond van 15 tot 20 cm dik. Roestverschijnselen beginnen al in deze humeuze bovengrond, volledig gereduceerd blauwgrijs materiaal begint tussen de 40 en 80 cm. In de omgeving van de bedding van de Demer en Oude Demer situeren zich matig droge tot matig natte leembodems zonder profielontwikkeling (ADp). Verder worden ook zeer natte leembodems zonder profielontwikkeling gekarteerd (Afpb). De zandgronden van de Kempen komen ten noorden hiervan voor.³⁵

Op het onderzoeksterrein kunnen in de praktijk vochtige kleigronden verwacht worden, vermits deze ook aangetroffen werden tijdens de opgraving in 2003, uitgevoerd door Marijke Wouters.³⁶

Afb. 10: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksterrein in het rood.

2.2 Historische situering

2.2.1 Beknopte geschiedenis van Diest

Gelegen in de Demervallei, op de grens van twee landschappelijk totaal verschillende gebieden, het Hageland en de Kempen, was de omgeving van Diest van oudsher bestemd tot bewoning. Terwijl de moerassige Demervallei voor het nodige water zorgde en tevens bescherming bood, vormden de omliggende droge heuvelruggen een ideale woonplaats, gevrijwaard tegen de jaarlijkse overstromingen.³⁷

³⁵ dov.vlaanderen.be

³⁶ Wouters (2003), 4.

³⁷ Van Der Eycken M. (1980) Geschiedenis van Diest, Diest, p 11-12.

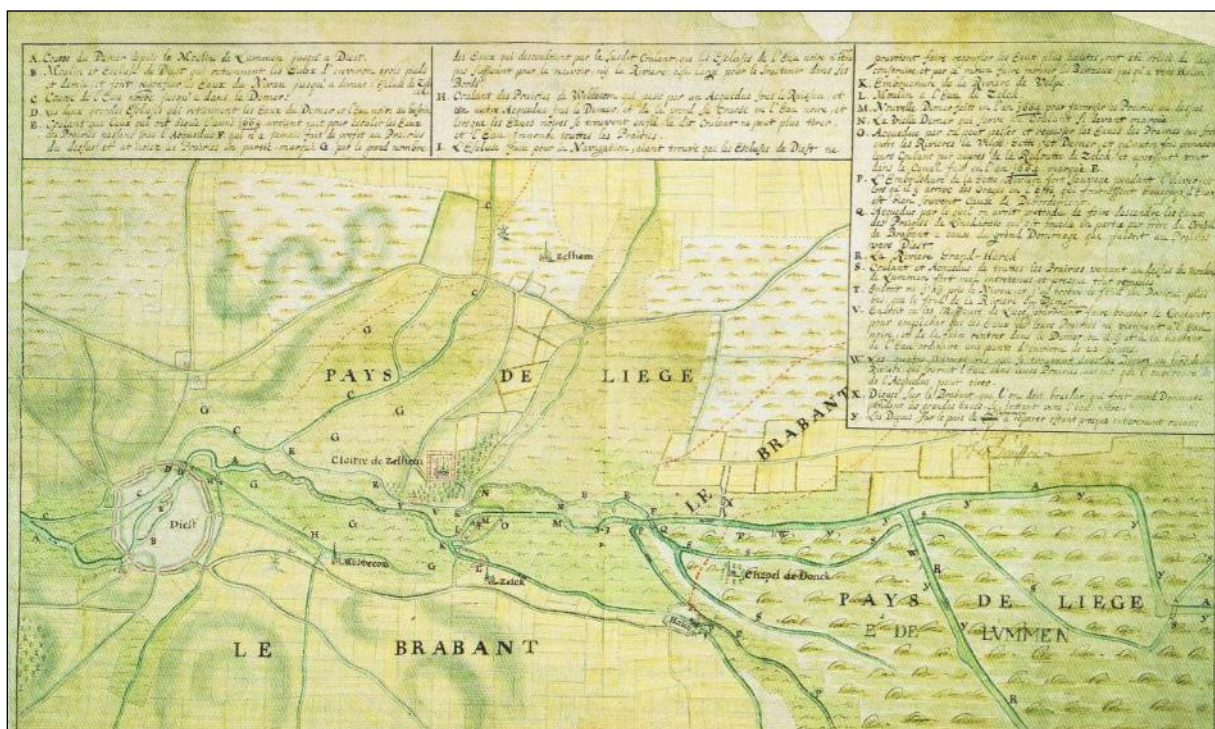
De oudste sporen van menselijke bewoning in de streek van Diest dateren uit het Paleolithicum (ong. 70.000 v. Chr.). De eigenlijke grondvesten voor de latere stad werden gelegd in de Frankische periode. Volgens de overlevering zou de Heilige Remigius in de 7de eeuw een kerkje hebben opgericht ter ere van zijn leermeester, de heilige Sulpitius. De oudste vermelding van Diest dateert uit 877. Vanaf de 11de eeuw ontwikkelde zich langs de Demer een handeldrijvend centrum dat het hoogtepunt van zijn bloei bereikte in de 14de en 15de eeuw.³⁸ Via de Demer, die Diest met Antwerpen en Leuven verbond, werd de in de vallei gewonnen ijzerzandsteen vervoerd, vooral tijdens de Gotische periode.

Het heerlijk kasteel, dat sinds de 10de eeuw op de Warandeheuvel (park) stond, werd in 1512 verwoest. In 1365 werd in een grote cirkel om de stad een omwalling opgetrokken met acht poorten en een dertigtal straten.

In de 16de eeuw maakten de godsdienstoorlogen een einde aan de bloei van handel en lakennijverheid. De aanwezigheid van de Nassau's te Diest sinds 1499 gaf in 1580 aanleiding tot de plundering van de stad. In het begin van de 18de eeuw werd Diest door de Fransen bezet. Volgens de opvattingen van Vauban werd een citadel gebouwd. De omwalling werd in 1705 gesloopt. De economie kende onder het Oostenrijks bewind een nieuwe bloei dank zij de wegeaanleg. In 1835 werd een tegen Holland gericht fort gebouwd (omwalling met gracht, twaalf fronten, Leopoldfort en citadel).³⁹

De Demer en de Verversgracht

De naam van de rivier Demer is vermoedelijk van Keltische oorsprong. De oudste vormen zijn Tamera (908-915), de Nimere (1253), Daemeram en Themeram (1287). De oorsprong hiervan zou bestaan uit een samenvoeging van het Keltische tam ('donkerkleurig') en ara (water), en men zou de naam dus kunnen verklaren als 'de donkere rivier'.

Afb. 11: Kaart van de Demer en zijn bijrivieren tussen Diest en Lummen (Bron: J. Breugelmans (2001) Het beheer van de Demer tijdens de 17de en 18de eeuw, Brussel, p 128.digitaal plan, dd onbekend, aanmaakschaal onbekend, 2017J42)

Vóór de aanleg van de spoorlijn tussen Hasselt en Leuven in 1865 gebeurde het voornaamste vervoer via de Demer (afb. 11). Door zijn stroomrichting, van oost naar west vormde deze rivier een uitstekende verbindingroute tussen het Duitse en Luikse gebied enerzijds en Brabant en Vlaanderen anderzijds. Tijdens de middeleeuwen waren de

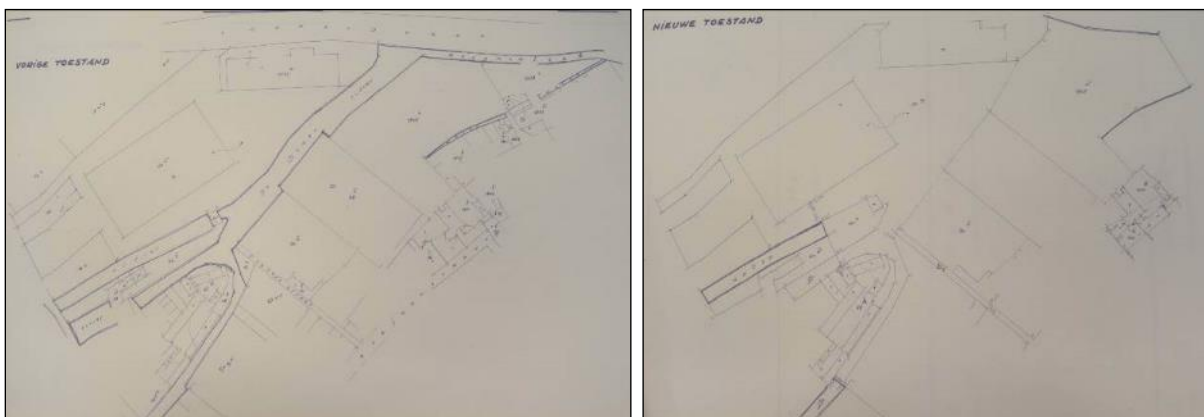
³⁸ <http://www.toerismiediest.be>

³⁹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120463>

steden langs de Demer, Aarschot, Zichem, Diest en Zoutleeuw voorname lakencentra. De Demer was dan ook een belangrijk vervoersmiddel voor het transport van lakens. Naast lakens werden ook arduin, ijzerzandsteen, kalk, wijn, haring, kopererts, steenkolen, zout, graan, timmerhout en houtskool via de Demer vervoerd.

Naast zijn rol als vervoersmiddel, was het water van de Demer ook een goedkope bron van energie. Meerdere molens werden op de rivier aangelegd en waren van groot economisch nut. De molens verschaften meel, maalden eikenschors voor de bereiding van leder, hielpen de volders⁴⁰ in de lakennijverheid en werden gebruikt voor het persen van olie. In Diest waren er verschillende molens: in een document van 1334 wordt melding gemaakt van de Neder- en de Bevermolen op de Begijnenbeek en de Gracht-, de Grote-, de Kleine-, de Aleiden- en de Coenenmolen op de Demer. Aangenomen wordt dat deze molens op de Demer tot twee grote molencomplexen te herleiden zijn, nl. de latere Binnenmolen⁴¹ en de Ezeldijkmolen. Deze molen werd van water voorzien door de Ezeldijkmolenloop, een aftakking van de Demer. Net ten zuiden van de Ezeldijkmolenloop situeerde zich de Verversgracht (Afb. 13). Zoals zijn naam weergeeft hield deze gracht verband met de kleuring van de Diestse lakens door de ververs en wevers die zich in deze buurt van de stad gevestigd hadden. Voor deze bedrijvigheid hadden zij immers nood aan water dat zij in voldoende mate konden vinden in deze Demerarm.⁴²

In Diest werd de Demer in de jaren '70 van de vorige eeuw op massaal verzoek van de bevolking dichtgelegd (afb. 12, 14). De reden hiervoor was dat de rivier die zich door het stadscentrum slingerde niet meer was dan een open riool die wat geurhinder veroorzaakte. Vandaag de dag is men bezig de oude Demer opnieuw door de stad te laten stromen. Ook het sluizencomplex, dat in stond voor de waterregeling voor de Ezeldijk komen wordt opgeknapt en bewaard.⁴³

Afb. 12: Mutatieschets uit 1972, waarop duidelijk wordt dat de Demer en de Verversgracht werden dichtgelegd. (Bron: Archief van het kadaster, Kadaster Leuven, perceel 34M: 1972, analoog plan, dd onbekend, aanmaatschaal onbekend, 2017J42).)

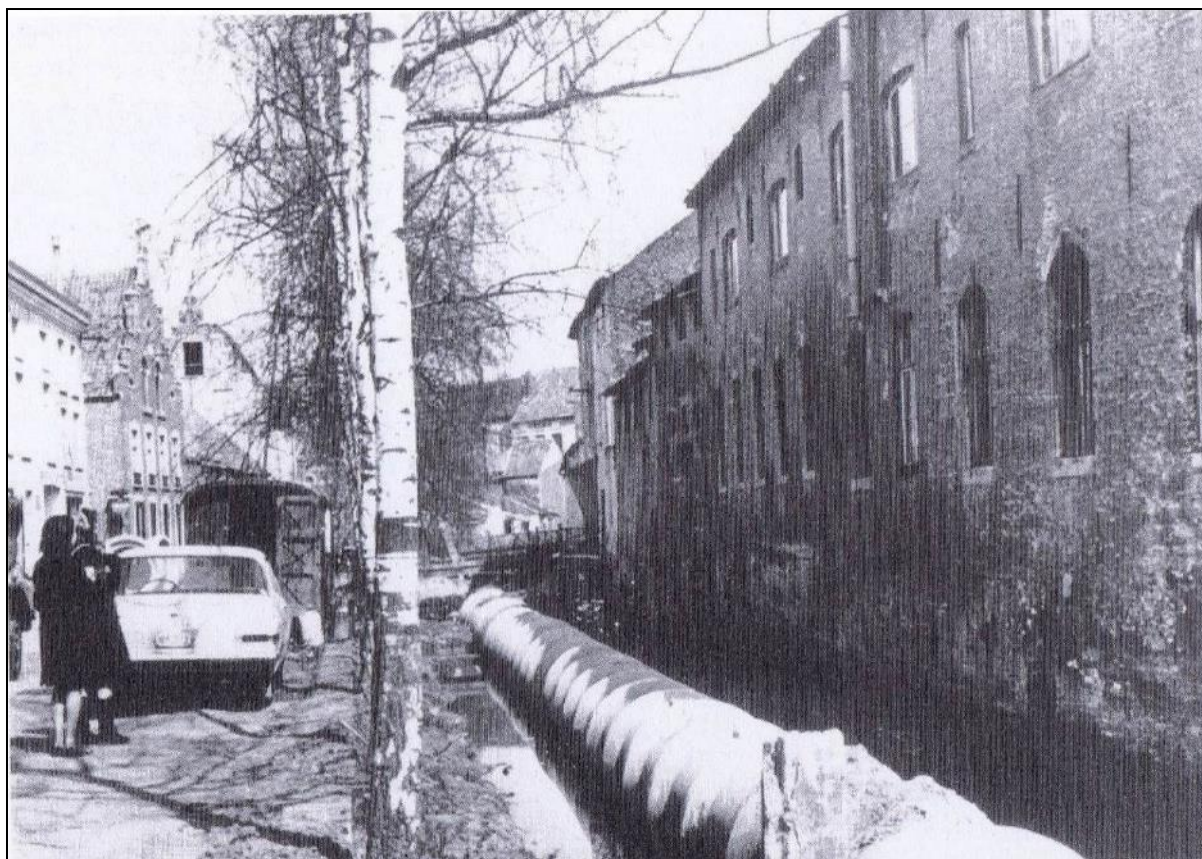
Afb. 13: Prentkaart met zicht op de Verversgracht uit 1912. (Bron: Brans M. (2010) Diest. Een nostalgisch fotoalbum voor de toekomst, Diest, p 69, dd onbekend, 2017J42)).

⁴⁰ Een volder of voller was een ambachtsman in de lakennijverheid.

⁴¹ Deze molen was dicht bij de Grote Markt gelegen en stond op de Verversgracht.

⁴² Van Der Eycken M. (1980) Geschiedenis van Diest, Diest, p 44.

⁴³ <http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=968>

Afb. 14: De Verversgracht werd, net zoals de Demer overbrugd of in buizen gelegd. Foto midden jaren '70 van de vorige eeuw? (Bron: Brans M. (2010) *Diest. Een nostalgisch fotoalbum voor de toekomst, Diest*, p 73, dd onbekend, 2017/42).

Het Minderbroederklooster (circa 1228/30-1797)

Het projectgebied situeert zich historisch gezien tussen de Oude Demer en de Verversgracht en maakt deel uit van de kloostersite van het voormalige Minderbroedersklooster.

De Minderbroeders waren de eerste kloosterlingen die zich in Diest vestigden. Omstreeks 1228-1230 bouwden zij hun klooster op het 'Nuland', een pas ontgonnen moerassig gebied, gelegen tussen twee Demerarmen. Een vermelding laat een reeds volledig ingericht klooster veronderstellen in 1232. De jonge orde genoot de steun van de heren van Diest: velen wensten begraven te worden in de Minderbroederskerk. Uit historische bronnen is dan ook geweten dat de kloosterkerk vanaf 1296 als grafkerk fungeerde voor deze heren van Diest en in navolging van hen, ook voor leden van andere adellijke families. Bij het klooster heeft ook een kerkhof gehoord, daar er volgens historische bronnen in 1467 op het kerkhof een kruisweg werd ingericht. Betreffende de beginperiode en de bouw van het klooster is er verder geen informatie beschikbaar.

In de 15de eeuw zou het klooster grondig herbouwd zijn. In 1448 werd de kloosterkerk gedeeltelijk heropgebouwd onder het bestuur van Michiel Moebanx.⁴⁴ Wat deze bouwwerken exact inhielden, is tot heden niet duidelijk. Het koor, waar zich de graftomben van de heren van Diest bevonden, werd waarschijnlijk behouden, aangezien de graven in de 18de eeuw nog zichtbaar waren. Volgens de stadsrekeningen van 1489 werd dat jaar, met steun van de stad, een nieuwe toren op de kerk geplaatst.⁴⁵ De kerk werd circa 1580 sterk beschadigd tijdens de beeldenstorm.⁴⁶ Nog vele jaren na deze plundering zou de kerk er verwoest en overgroeid bijgelegen hebben. In 1592 werd het klooster grotendeels hersteld. De kerk zou slechts voltrokken zijn in 1606. De panden van het klooster werden geheel hersteld in 1607.⁴⁷

⁴⁴ Raymaekers (1870), 297; Van Ruysseveldt (1972), 21.

⁴⁵ Raymaekers (1870), 286.

⁴⁶ Van der Eyken (1980), 172.

⁴⁷ Wouters (2004b), 46.

Tijdens de 17de eeuw werden een aantal wijzigingen aangebracht aan de kerk. Zo liet de toenmalige gardiaan in 1633 al de oude grafzerken in de kerk opbreken en verkopen om met de opbrengst een nieuwe vloer te leggen⁴⁸. In 1643 werd de voorgevel van de kerk heropgebouwd en in diezelfde periode werd ook de achtergevel heropgebouwd. Om die gevel te verstevigen, metselde men het hoge en brede koorvenster dicht. In 1688 werd de nieuwe sacristie gebouwd en in 1690 kreeg de kerk een nieuw gewelf.⁴⁹

Tijdens de 17de en 18de eeuw werd de kerk aanzienlijk verrijkt met barok mobiliair (talrijke schenkingen). Tevens werden diverse herstellingswerken uitgevoerd. Omstreeks 1715 werd het kerkhof afgesloten. De gekende gegevens op dit moment geven geen aanwijzingen over de ligging van dit kerkhof op het kloosterdomein. De poort voor het klooster is door een opschrift in een nis gedateerd in 1762. De bouw van een brouwerijgebouw, gelegen naast de infirmerie, werd opgetekend omstreeks 1766. In 1777 werd een goot vanaf de Verversgracht tot in het klooster gegraven. Deze goot moest water aanvoeren tot in de reservoirs of waterplassen die de minderbroeders aan het maken waren. De reservoirs dienden om vis levend te bewaren.⁵⁰ Ook de portierswoning, een zes travéeën breed classicistisch dubbelhuis, zou dateren uit het derde kwart van de 18de eeuw. Deze woning, die op het onderzoeksterrein gelegen is, wordt gekenmerkt door een symmetrische gevelgeleding met getoogde venster – en deuropeningen. Binnenin wordt het getypeerd door een klassieke binnenindeling waarbij de opkamer en halfondergrondse kelder voor een typologische eigenaardigheid zorgen. De binneninrichting is 18de- en 19de-eeuws en omvat onder meer eenvoudige Louis XV-stucplafonds, originele paneeldeurtjes en een fraaie bordestrap met gietijzeren balusters.⁵¹

In 1786 werd door het stadsbestuur nog een plan ingezonden aan het hoger bestuur betreffende de nieuwe parochiale indeling van de stad. Een deel van het territorium van de St.-Supitiusparochie is op dit plan overgenomen door de Minderbroederskerk als nieuwe parochiekerk. De verdeling in nieuwe parochies werd echter nooit uitgevoerd.⁵²

In 1796 werd het klooster afgeschaft door de Fransen. In 1797 werden de minderbroeders met militaire dwang uit hun klooster verdreven. Bijna het volledige kloosterdomein werd als nationaal domein in 1798 verkocht aan burger Jean-Philippe Pirllet uit Leuven, die de kerk en de meeste gebouwen liet slopen. Op de vroegere boomgaard na, die werd geïncorporeerd in de Sint-Jozefskliniek, bleef de omvang van het kloostergoed wel intact.⁵³

Enkel de aan de Demer palende infirmerie, de kloosterbrouwerij, de kloosterpoort ten westen van het onderzoeksterrein en een opslagplaats bleven na de sloop behouden. Ook de portierswoning werd niet afgebroken aangezien deze niet mee in de verkoop zat. De Fransen hadden van dit dubbelhuis met twee verdiepingen en een zadeldak hun gendarmeriekazerne van gemaakt. Via de nog bestaande ingangspoort van het klooster kwam men op een koer terecht ten westen van de portierswoning. Op deze koer zou zich de ingang van de iets achterin gelegen minderbroederskerk bevonden hebben (*afb. 23-24, zie infra*).⁵⁴ De muur in de tuin van de voormalige portierswoning (*afb. 36*) is zeer waarschijnlijk nog een restant van de zuidelijke gevel van de kloosterkerk. Dit blijkt uit de plaats en de bouwwijze van de muur, maar ook in historische bronnen zijn er onrechtstreekse aanwijzingen voor te vinden. Vermoedelijk liet men bij de afbraak van de kerk een stuk van de zuidelijke gevel staan om aan voorschriften, opgenomen in het proces-verbaal van de eerste zitdag van de veiling van het kloosterdomein, te voldoen. Deze verplichtten immers een afsluitingsmuur te voorzien tussen het kloosterdomein en de gendarmerie.⁵⁵

⁴⁸ Raymaekers (1870), 292.

⁴⁹ Raymaekers (1870), 292, 295.

⁵⁰ Wouters (2004b), 47-50.

⁵¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/134>

⁵² Raymaekers (1870), 296; Van der Eycken (1980), 218.

⁵³ Wouters (2003), 3.

⁵⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/41640>; Wouters (2003), 3-4.

⁵⁵ Wouters (2004b), 37-58; SAD (Stadsarchief Diest), dossier nijverheid.

Van Minderbroederklooster tot brouwerstuin

Omstreeks circa 1860-1880 werd de site van het voormalige Minderbroederklooster tot privétuin / brouwerstuin heringericht, hetgeen resulteerde in een stadstuin met vijver- en rotspartij, gietijzeren boogbrug en serre, waarin de monumentale kloosterrelicten werden geïntegreerd.⁵⁶ Het noordelijk terreindeel maakte deel uit van deze tuin.

Van oudsher waren brouwerijen te Diest gevestigd in het noordelijke stadsdeel, langs de Demer en haar zijarmen, onder meer in de Wederbroekstraat (nu Michel Theysstraat). Tijdens de 19de eeuw was de bierproductie de belangrijkste nijverheidstak in Diest. De verbetering van de transportmiddelen, de aansluiting vanaf 1865 op het spoornet en de succesvolle lancering van een nieuw soort bruin 'Diesters bier' rond 1860, zorgden tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw voor een opmerkelijke expansie, waaraan de brouwerij Pieck (later Cerckel) volop deelnam. Precieze gegevens over de oorsprong van de brouwerij ontbreken. Mogelijk gaat het om een voortzetting van de brouwerij van het naastliggende refugehuis van de abdij van Averbode, die vanaf 1727 aan een wereldlijke brouwer werd verhuurd. Rond 1820, bij de opmaak van het Primitief kadaster, was Franciscus Pieck op diezelfde plaats eigenaar en uitbater van een brouwerij en een stokerij. De bedrijfsgebouwen lagen langs weerszijden van de Wederbroekstraat.

Pas in 1881 – enkele jaren voordien was er ook een stoommachine geplaatst en het bedrijf was nu echt belangrijk geworden – slaagde Charles Pieck erin een aanpalende boomgaard en enkele kleinere percelen aan te kopen die tijdens het Oude Regime deel uitmaakten van het Minderbroederklooster.

Ongeveer de helft van het kloosterdomein werd door Pieck aangekocht en ingelijfd bij de "lusttuin" van 1,3 hectare die op dat moment werd aangelegd. Tezeldertijd werd de oude kloosterinfirmierie aan de oever van de Demer, gelegen ten noorden van het onderzoeksterrein en ten noordwesten van het huidige ziekenhuis, verbouwd tot "lusthuis". In het verlengde daarvan werd volgens het kadaster een "oranjerij" gebouwd. In feite gaat het om halve serres met centraal een hoger, vierkantig ingangspaviljoen. Enig in haar soort is de smeedijzeren, gestrekte boogbrug die het noordelijke vijvergedeelte overspant. Al in 1873 was de bouw van een (ondertussen verdwenen) ijskelder geregistreerd en ook het 17de-eeuwse herenhuis aan de Wederbroekstraat, dat ten westen van het huidige onderzoeksterrein lag, was grondig verbouwd.

Bij de overname van het bedrijf én de residentie door Edouard Cerckel-Pieck in 1890 waren, behalve de nutstuin, alle ingrediënten van een traditioneel landgoed aanwezig, maar in een gereduceerde, aan de binnenstad aangepaste vorm. Op de militaire topografische kaart van 1870 wordt de open ruimte bij de brouwerswoning nog als een traditionele, in rechthoekige bedden verdeelde tuin weergegeven. Een volgende uitgave van de topografische kaart toont een vrij raadselachtig beeld van het parkje, misschien als ontwerp in uitvoering te interpreteren: stippellijntjes (normaliter het symbool voor hagen) die een onregelmatig patroon vormen. Deze stippellijntjes geven de amoeboïde contouren weer van de huidige vijver. Deze vijver ligt ten noorden van het huidige onderzoeksterrein en heeft een langgerekte vorm, bestaande uit een smal 'bovenstrooms' gedeelte en een breed uitlopend 'benedenstrooms' gedeelte met een eilandje (*afb. 31*).

De westelijke lob van de tuin, ongeveer één derde van de oppervlakte, werd in 1940 bij een belendend eigendom gevoegd en door een muur van betonplaten afgescheiden.⁵⁷

Omstreeks 1990 kwam het woonhuis van de brouwerij leeg te staan en viel alle onderhoud in het park weg. Ergens tussen 1997 en 2001 werd het perceel van de voormalige portierswoning, het huidige onderzoeksterrein, vergroot door er enkele meters van het park aan toe te voegen. Door deze uitbreiding ligt de kloosterkerk nu binnen het huidige projectgebied. De portierswoning werd intussen omgebouwd tot brasserie.⁵⁸

⁵⁶ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/142>

⁵⁷ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/134476>

⁵⁸ <http://nieuwsblad.typepad.com/diest/2008/10/vergane-glorie.html>; Wouters (2004), 58.

2.2.2. Beknopte geschiedenis van het onderzoeksterrein

Volgens de cartografische bronnen was het onderzoeksterrein tijdens de voorbije eeuwen deels bebouwd en deels in gebruik als tuin. De zone waar bodemingrepen zullen plaatsvinden was mogelijk bebouwd in de eerste helft van de 18de eeuw, maar de oudste kaarten geven een vrij onduidelijk beeld hierover. In de zuidwestelijke hoek lag mogelijk de nog steeds aanwezige portierswoning. Vanaf het einde van de 18de eeuw was het oostelijk deel van de huidige projectzone steeds in gebruik als tuin. Slechts in het begin van de 19de eeuw bevond zich gedurende een korte periode een klein bijgebouw op het terrein.

Afb. 15: Deist. De inname van Diest door de Franse troepen in 1580 met de vermoedelijke locatie van de Minderbroederskerk in het rood. (Bron: Brussel, ARA, Topografisch-historische atlas, nr. 1822, dd onbekend, aanmaatschaal onbekend, 2017J42).

Een gravure van 'Deist' uit 1580, opgemaakt door *Frans Hogenberg*, beeldt de inname van Diest af op 8 juni 1580, door Franse huurlingen in dienst van Willem van Oranje (afb. 15). De aanval gebeurde langs de flank van de Allerheiligenberg, waarbij de aanvallers de Zichemsepoort forceerden en de wallen bestormden. De locatie van de Grote Markt is zichtbaar, met hierop de Sint-Sulpitiuskerk. De kerktoeren die hierachter afgebeeld staat, is mogelijk deze van de Minderbroederskerk, die in 1580 beschadigd werd (afb. 15, rood).

Een gravure van *Jan de Haen* uit 1606 geeft voor het eerst een volledige en duidelijkere weergave van de stad (afb. 16). Op deze afbeelding zijn de Grote Markt, de Verversgracht en de Oude Demer duidelijk herkenbaar, evenals de Minderbroederskerk (afb. 16, rood). De waterlopen stromen nog open door de stad. Ten zuiden van de Minderbroederskerk is bebouwing zichtbaar en ten noordwesten ervan is vermoedelijk de infirmerie zichtbaar (afb. 16, links van de rode aanduiding). Of de bebouwing ten zuiden van de kerk een voorloper van de portierswoning betreft, is niet duidelijk.

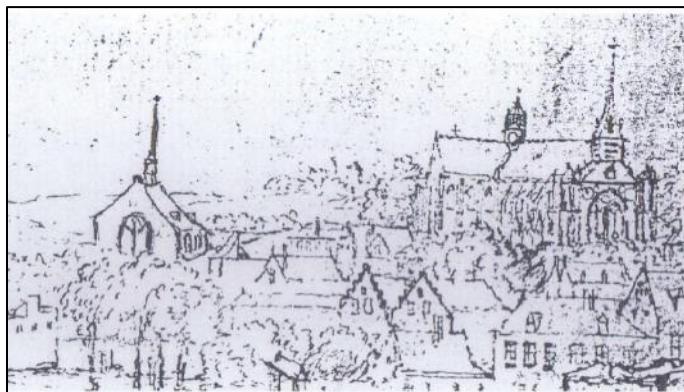

Afb. 16: Detail uit Gravure 'Diest' door Jan de Haen (1606). Zicht in vogelvlucht op de stad aan de zuidzijde. (Bron: Brussel, ARA, Topografisch-historische atlas, nr. 2217, dd onbekend, aanmaakschaal onbekend, 2017J42).

Afb. 17: Diest in het Kaartboek van Averbode (1650-1680) (Bron: Rijksarchief Leuven, digitaal plan, dd 4/10/2017, aanmaakschaal onbekend, 2017J42).

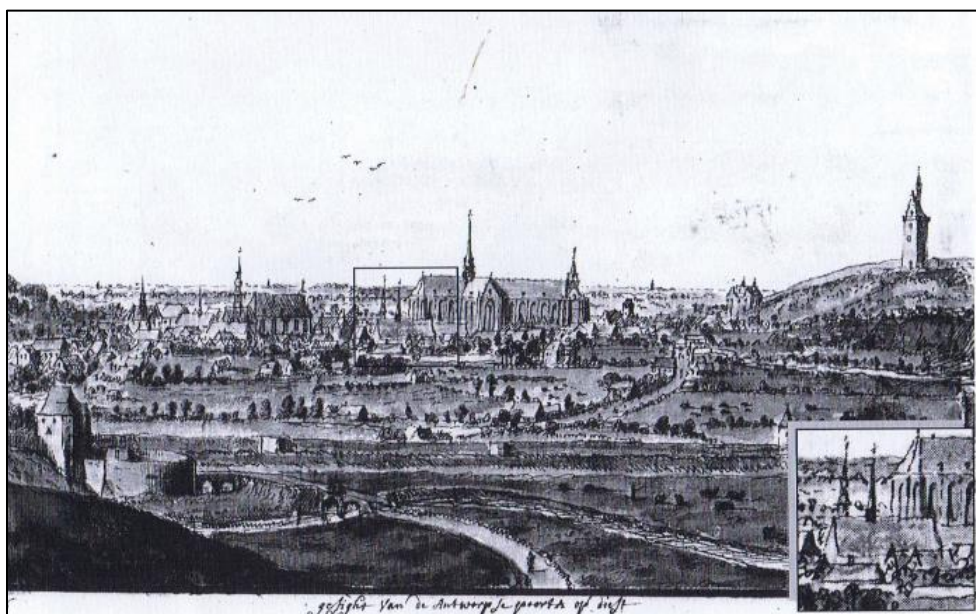
Ook op de kaart van Diest uit het *Kaartboek van de Abdij van Averbode (1650-1680)* is de vermoedelijke locatie van de Minderbroederskerk te herkennen (afb. 17). Meer informatie valt uit deze kaart echter niet af te leiden.

Ook van een 18de eeuwse potloodtekening uit het Antwerps stadsarchief kan niet veel informatie afgeleid worden. Deze tekening (afb. 18) toont een kerk met zadeldak en dakruiter en een groot raam in de westergevel, maar ook kleine dakramen in de zuidzijde.⁵⁹

Afb. 18: Detail van kopie van 18de eeuwse naamloze potloodtekening uit Antwerps Stadsarchief met links de Minderbroederskerk (Bron: SAD, 54, fol. 86 r°, dd onbekend, 2017J42)⁶⁰

Op het 'Gesicht van de Antwerpse poort A op Diest', een geaquarelleerde tekening door H. van Wel uit ca. 1700 is een panorama van de stad Diest vanaf de Antwerpse poort zichtbaar. Dit panorama toont de noordzijde van de Minderbroederskerk en de rechte koorsluiting. Ook hier heeft de kerk een zadeldak met dakruiter (afb. 19).⁶¹

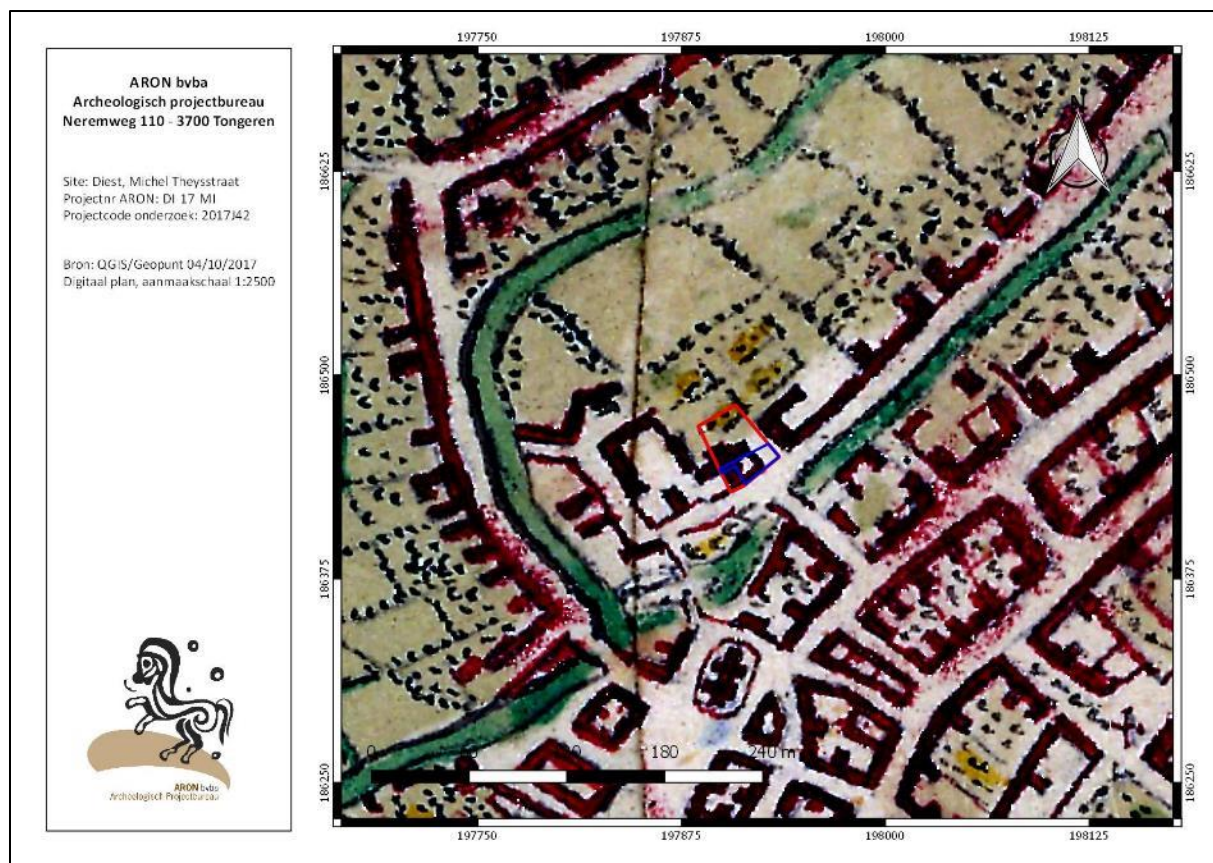
Afb. 19: *Gesicht van de Antwerpse poort A op Diest* door H. van Wel met detail van de Minderbroederskerk (onderaan rechts) (Bron: Wouters (2004b), dd 6/10/2017, 2017J42).

Op de *Villaretkkaart (1745-1748)* kan het onderzoeksterrein ten noordwesten van de voorloper van de huidige Michel Theysstraat gesitueerd worden (afb. 20). In het zuiden van het terrein is bebouwing weergegeven, waaronder mogelijk de Minderbroederskerk. Hiertegen ligt in het zuiden bebouwing, mogelijk een voorloper van de portierswoning. In het zuidoosten, ter hoogte van de zone waar bodemingrepen zullen plaatsvinden binnen het huidige project, is tegen dit gebouwencomplex een ommuurde binnentuin zichtbaar. In het noorden wordt het terrein ingenomen door moestuinen. In het oosten is een doorgang voorzien vanaf de Michel Theysstraat naar de tuin. Ten noorden van de kerk zijn op deze kaart geen gebouwen zichtbaar en dus ook niet de op latere kaarten afgebeelde pandgangen van het klooster of de infirmerie die op de gravure van 1606 wel lijkt voor te komen. In hoeverre de *Villaretkkaart* echter een accuraat beeld toont van de toenmalig aanwezige bebouwing op het huidige onderzoeksterrein, is tot heden niet geweten. Er kan wel vermoed worden, op basis van de opgravingsresultaten van het archeologisch onderzoek in 2013, dat de kerk meer in noordwestelijke richting gelegen was.

⁵⁹ Wouters (2004b), 40.

⁶⁰ 1777?; 50 x 16 cm, het origineel werd vernietigd tijdens een brand in het Antwerps Stadsarchief (Verbouwe A (1940)).

⁶¹ Wouters (2004b), 41.

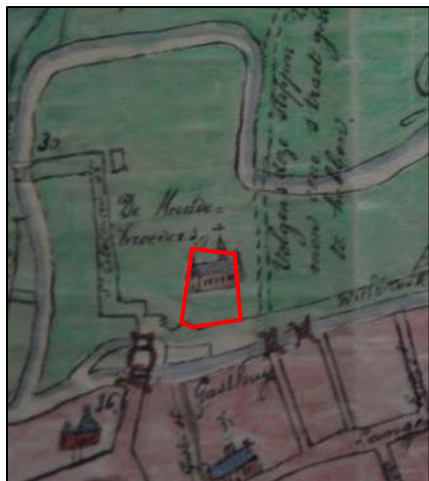

Afb. 20: Villaretkarte (1745 – 1748) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood) en de zone waar bodemingrepen zullen plaatsvinden (blauw).

Afb. 21: Ferrariaanse kaart (1777) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood) en huidige projectzone waar bodemingrepen zullen plaatsvinden (blauw).

Op de *Ferrariskaart* (ca. 1777) wordt de bebouwing op het onderzoeksterrein voor het eerst duidelijk afgebeeld (afb. 21). In het zuiden van het terrein is de portierswoning (die zou dateren uit de 18de eeuw) nu duidelijk zichtbaar en het noordelijk terreindeel wordt ingenomen door de Minderbroederskerk. Ten oosten van het terrein is nog steeds een doorgang voorzien naar de tuinen en tussen de kerk en de portierswoning liggen moestuinen, in tegenstelling tot de situatie die gekarteerd is op de *Villaretkaart* waar beide gebouwen tegen mekaar gekarteerd waren. Ook ten oosten van de portierswoning worden ter hoogte van de huidige projectzone ommuurde moestuinen weergegeven, hetgeen wel overeenkomt met de situatie op de *Villaretkaart*. Ten noorden van de kerk

zijn buiten het huidige onderzoeksterrein voor het eerst de gebouwen van het klooster met kloostergang en omliggende tuinen duidelijk gekarteerd.

Op het *Plan de la Ville de Diest Levée 1786*, opgesteld door Albertus Meulemans en nagetekend door Octavie Linten (1889), is slechts schematisch de Minderbroederskerk afgebeeld. Andere gebouwen zijn niet weergegeven (afb. 22).

Afb. 22: Detail uit 'Plan de la Ville de Diest Levée 1786' door Albertus Meulemans, 16 september 1786, nagetekend door Octavie Linten (16 oktober 1789), met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood) (Bron: SAD, digitaal plan, dd onbekend, aanmaakschaal onbekend, 2017J42)

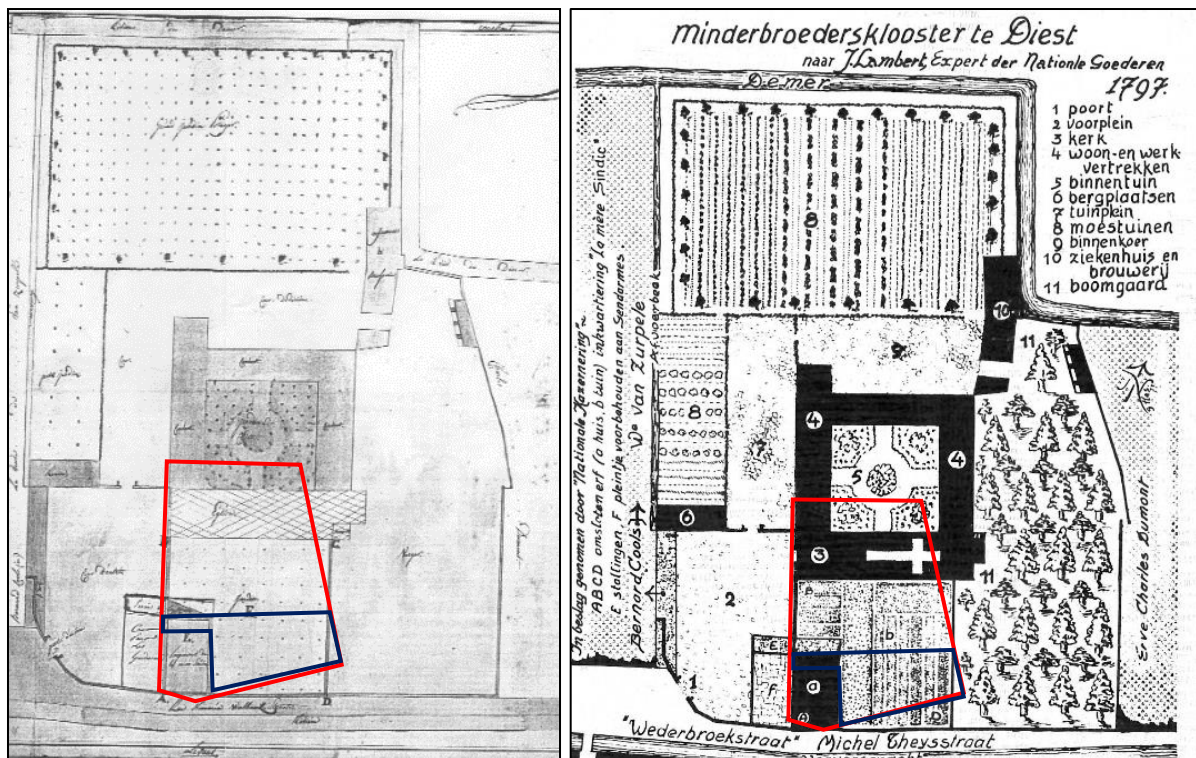
De *figuratieve plattegrond* die in 1797 door J. Lambert werd opgemaakt naar aanleiding van de verkoop van het kloosterdomein, geeft een precies idee van de indeling van het voormalige klooster, gebouwd volgens een algemeen gebruikt concept voor kloosterarchitectuur: een kloosterkerk waartegen in het noorden drie vleugels zijn gebouwd waardoor een vierkant plattegrond ontstaat. Binnen dat vierkant bevindt zich de kloostertuin, aan vier zijden omringd door de overdekte pandgang van de kloostervleugels.⁶² Daarnaast zijn diverse gebouwen (o.a. de portierswoning), het voorplein, de moestuin en de twee boomgaarden afgebeeld (afb. 23-24). Het huidige onderzoeksterrein kan indicatief in het zuiden van de plattegrond (rood) gesitueerd worden. De portierswoning in het zuidwesten is duidelijk zichtbaar, evenals de toegangspoort ten westen van het huidige onderzoeksterrein. Het erf van de portierswoning is nog steeds ommuurd en ligt ten zuiden van de Minderbroederskerk. Het zuidelijk deel van dit erf komt overeen met de zone waar binnen het huidige project bodemingrepen zullen plaatsvinden (afb. 21-22, blauw).

Op de *kadastrale kaart* van 1823, opgemeten door J.G. Voncken, zijn de Minderbroederskerk en de noordelijke kloostergebouwen niet meer afgebeeld (afb. 25). Inmiddels werd het klooster immers verkocht en werden de gebouwen afgebroken. Enkel de portierswoning in het zuiden bleef bewaard. Ten noorden en ten oosten van deze woning staan twee constructies ingetekend, waarvan de oostelijke ter hoogte van de huidige projectzone gesitueerd kan worden. De noordelijke constructie geeft mogelijk een deel van de resterende zuidelijke gevel van de kloosterkerk weer, die gebruikt werd als scheidingsmuur.

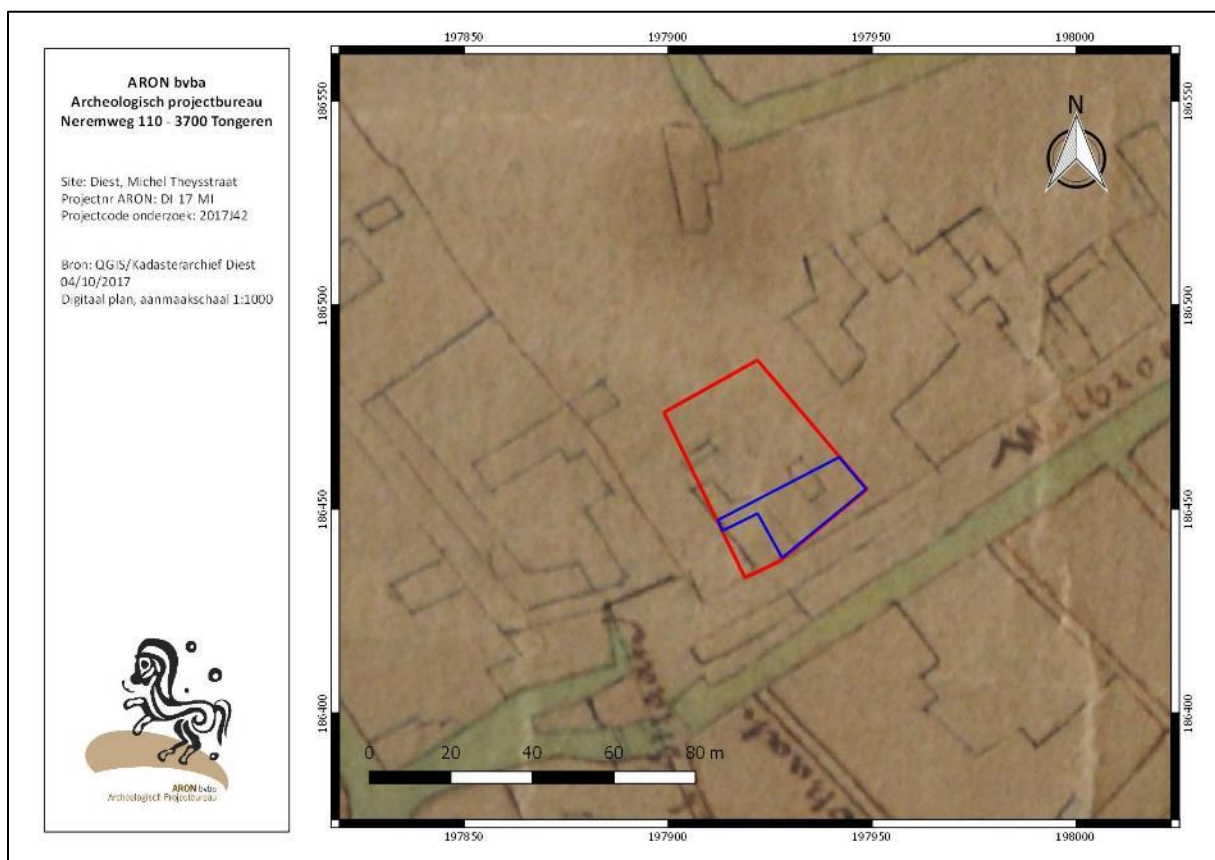
Op de *Atlas der Buurtwegen* (ca. 1840) en de *Popp-kaart* (1842-1879) is de oostelijke constructie/bijgebouw verdwenen (afb. 26-27). Ten oosten van het onderzoeksterrein is de bebouwing naast de Michel Theysstraat uitgebreid en ter hoogte van de westelijke perceelgrens loopt een weg vanuit de nog steeds bestaande kloosterpoort in noordelijke richting over het noordwesten van het terrein, buiten de huidige projectzone.

De *Vandermaelenkaart* (1846-1854) geeft, hoewel minder gedetailleerd, een gelijkaardige situatie weer en ook op de *kadasterkaart* uit 1869 is nog eenzelfde situatie zichtbaar (afb. 28-29).

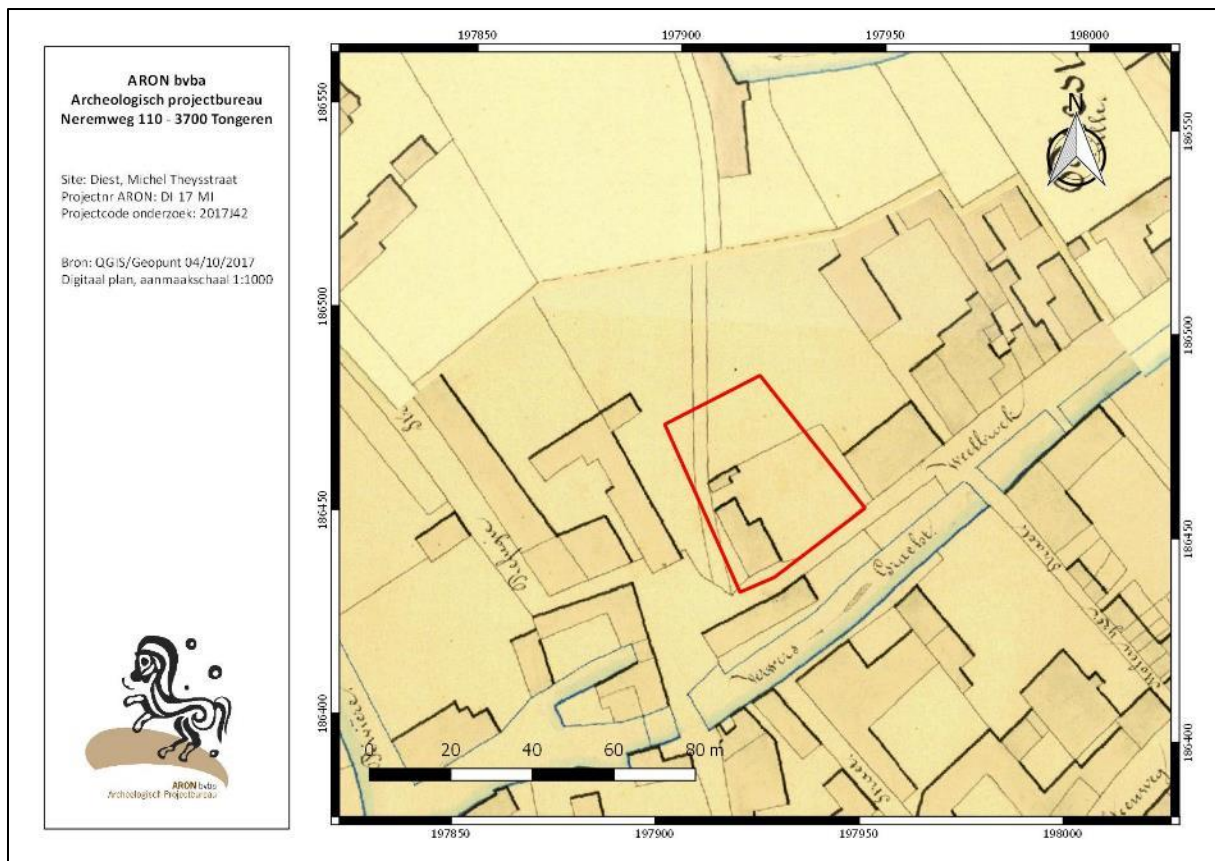
⁶² Wouters (2004b), 44.

Afb. 23 en 24: Het kloosterdomein van de Minderbroeders in 1797 op een plan van J. Lambert met indicatieve aanduiding van het onderzoeksterrein in het rood en de zone waar bodemingrepen zullen plaatsvinden binnen de huidige projectzone in het blauw (Bron: Wouters M. (2003), digitaal plan, dd 04/10/2017, aanmaakschaal onbekend, 2017J42).

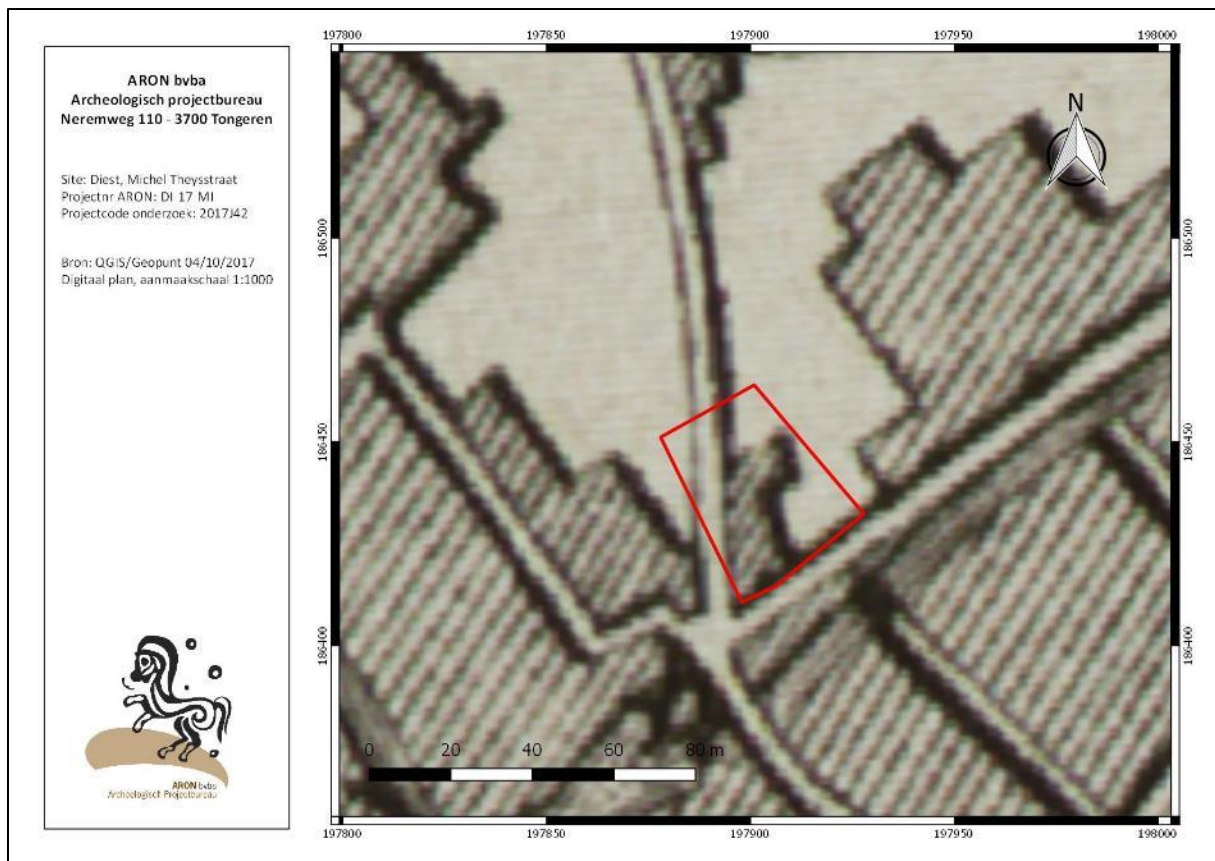
Afb. 25: Detail uit de Kadastrale kaart van 1823, schets 215, gemeten door J.G. Voncken met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood) en de zone waar bodemingrepen zullen plaatsvinden (blauw).

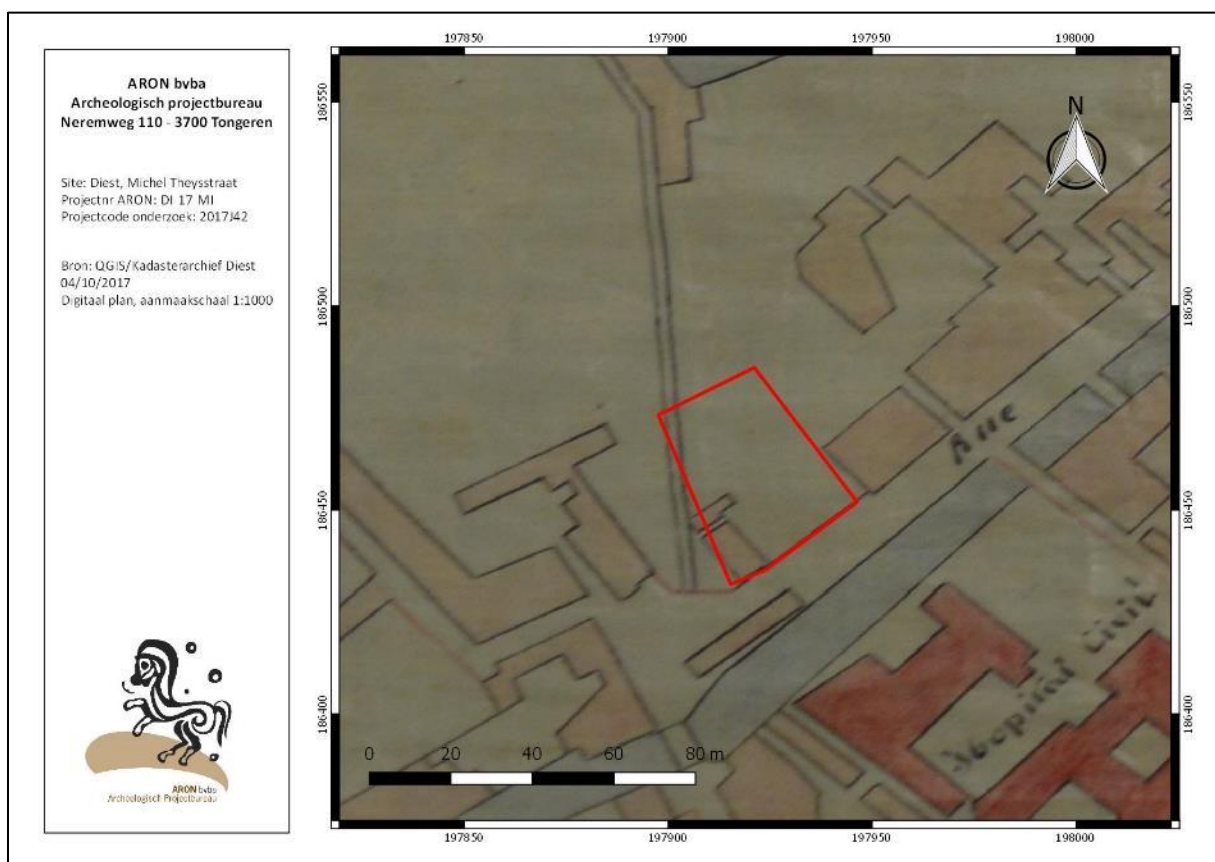
Afb. 26: Detail uit de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

Afb. 27: Detail uit de Popp-kaart (ca. 1842-1879) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

Afb. 28: Detail uit de Vandermaelenkaart (ca. 1846-1854) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

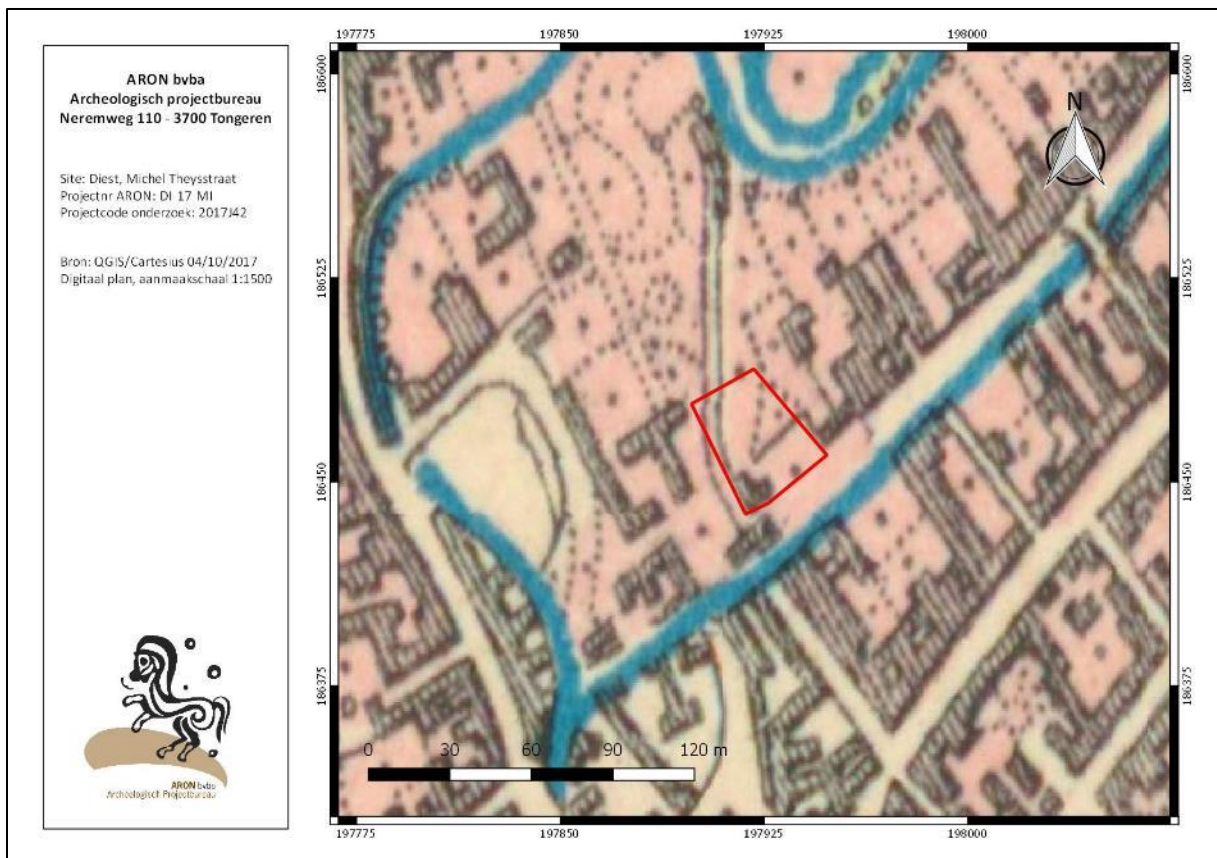
Afb. 29: Detail uit de Kadasterkaart, schets 212 (1869) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

Het *Plan de la Ville de Diest* uit 1893 geeft bebouwing voor de volledige straatzijde naast de R. Wederbroeckstraat (huidige Michel Theysstraat) weer (afb. 30). Het pad dat vanuit de kloosterpoort in noordelijke richting loopt, is niet op deze kaart weergegeven. Vermoedelijk gaat het hier echter om een schematische weergave van de situatie en worden noch de bebouwing, noch de paden volledig correct weergegeven.

Afb. 30: *Plan de la Ville de Diest* uit 1893, schets 60/1, met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood) (Bron: Kadasterarchief Diest, analoog plan, dd onbekend, aanmaatschaal onbekend, 2017J42).

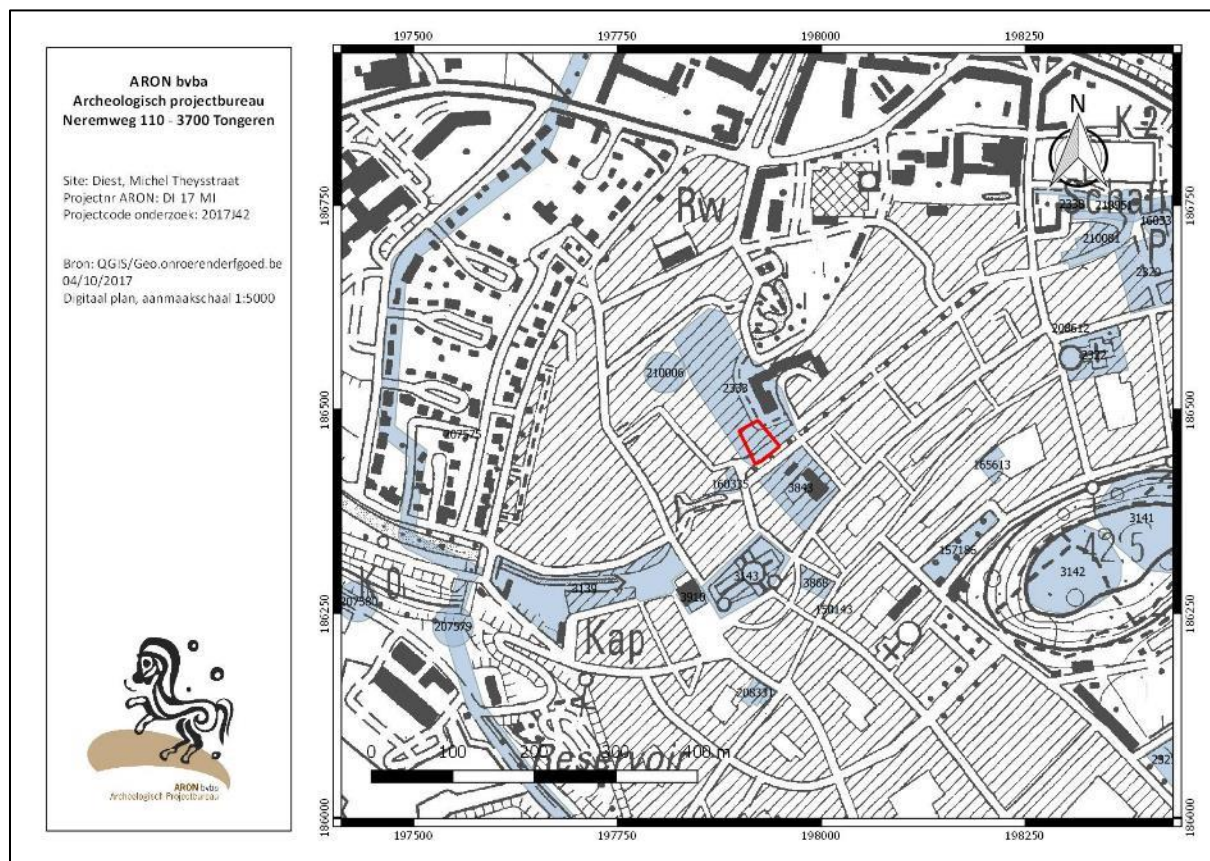
De *topografische kaart* van 1904 geeft immers naast de portierswoning geen andere bebouwing weer, hetgeen de vermoedelijk schematische weergave van de bebouwing op het *Plan de la Ville de Diest* bevestigt (afb. 31). Op deze kaart worden ook de percelen ter hoogte van het onderzoeksterrein en de ommuurde binnentuin afgebeeld. Het lijkt erop dat het landgebruik op het terrein sinds 1904 in grote mate onveranderd is, buiten de bouw van een relatief recente veranda en een terras.

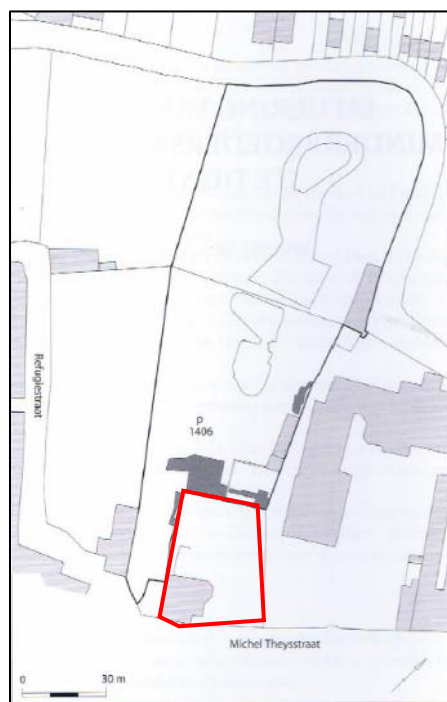
Afb. 31: *Topografische kaart* van 1904 met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

2.3 Archeologische situering van het onderzoeksgebied

De historische stadskern van Diest is vastgesteld als archeologisch zone. Er zijn dan ook heel wat CAI locaties binnen het stadscentrum gekend (afb. 32). De meest relevante locaties voor het huidige onderzoeksterrein worden hieronder uitgebreider beschreven.

Afb. 32: Detail uit de Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van de omliggende vindplaatsen (lichtblauw), gebeurtenissen (groen) en het onderzoeksterrein (rood).

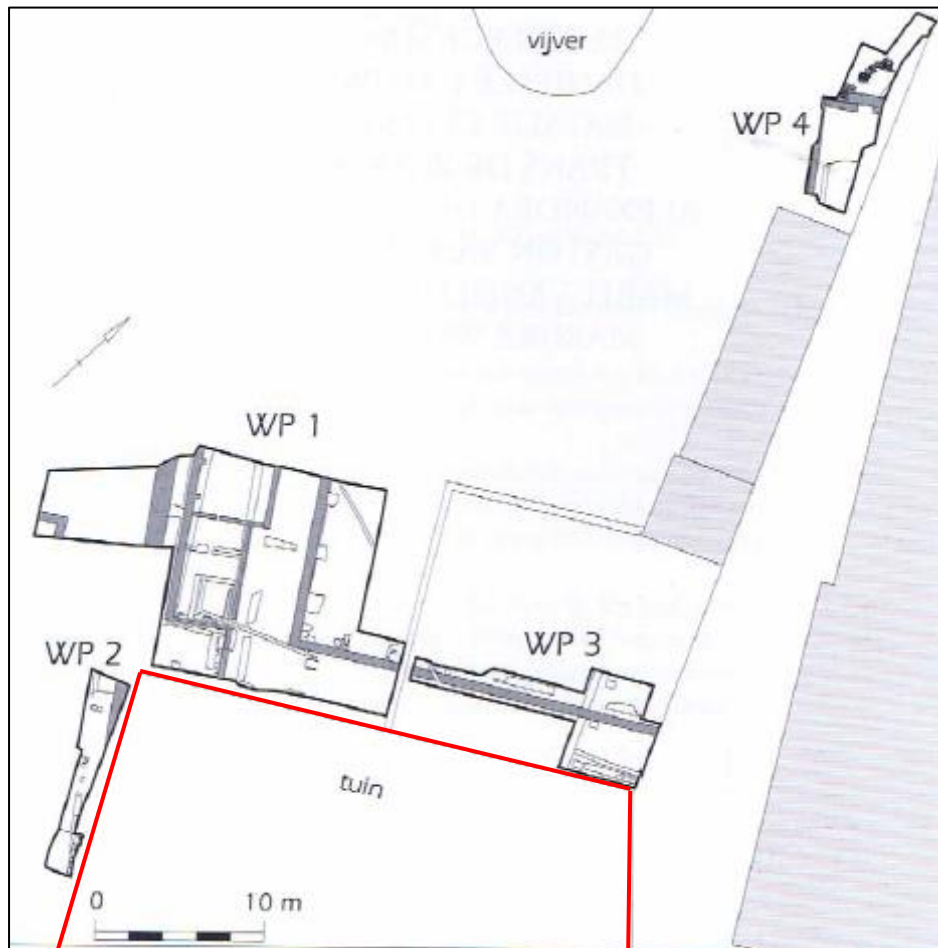
Het onderzoeksterrein ligt binnen de site van het Minderbroedersklooster in het zogenaamde 'Park Cerckel' en is sinds 1997 beschermd als monument (DIBE 41640) en aangeduid als CAI locatie 2333 (Voor de geschiedenis van de site, zie *infra*: 2.2: Historische situering).

Op de kloostersite werd ten noorden van het huidige onderzoeksterrein reeds archeologisch onderzoek uitgevoerd in 2003-2004 n.a.v. het opknappen van 'park Cerckel' en toenmalig geplande bouwwerken (afb. 33).

Uit cartografisch onderzoek bleek reeds dat het klooster gebouwd was volgens een algemeen gebruikt concept voor kloosterarchitectuur: een kloosterkerk waartegen drie vleugels waren gebouwd, waardoor een vierkante plattegrond ontstond. In het midden van dat vierkant bevond zich de kleine kloostertuin, aan vier zijden omringd door een overdekte pandgang van de kloostervleugel.

Afb. 33: Overzichtsplan van de opgraving in 2003 (tekening MW-VIOE) met aanduiding van het huidige onderzoeksterrein (rood) (Bron: Wouters (2004b), analoog plan, dd 04/10/2017, aanmaatschaal onbekend, 2017J42).

De archeologisch onderzochte sleuven (afb. 34) hebben een groot deel onthuld van de westelijke vleugel (met pandgang), de zuidelijke pandgang (gelegen tegen de kloosterkerk) en de hoek van de oostelijke met de noordelijke vleugel. Op basis van de blootgelegde buitenmuren van de westelijke en de noordelijke vleugel, kon de buitenomvang van het klooster gereconstrueerd worden tot een vierkant van 40 x 40 m (afb. 35). Mogelijk was de noordelijke vleugel echter breder, maar dit kon tijdens het archeologisch onderzoek niet vastgesteld worden.⁶³

Afb. 34: Overzichtssplan van de opgraving in 2003 (tekening MW-VIOE) met aanduiding van het huidige onderzoeksterrein (rood) (Bron: Wouters (2004), analoog plan, dd 04/10/2017, aanmaakschaal onbekend, 2017J42).

Op basis van de reconstructie van het grondplan is geweten dat de kloosterkerk ten zuiden van het toenmalige onderzoeksterrein lag en vermoedelijk 20 m breed was. Vermits de kerk dus te situeren was ter hoogte van de tuin van de portierswoning (het noorden van het huidige onderzoeksterrein, op ca. 9,5 m ten noorden van de huidige projectzone), kon de kerk tijdens het toenmalige onderzoek niet blootgelegd worden. De plaats en bouwwijze van de muur in de tuin van de portierswoning geven aan dat deze zeer waarschijnlijk een restant is van de zuidelijke gevel van de kloosterkerk. Ook historische bronnen bevestigen de aanwezigheid van de kerk op deze plaats. Vermoedelijk heeft men bij de afbraak van de kerk een stuk van de zuidelijke gevel laten staan om te voldoen aan de voorschriften om in een afsluitingsmuur te voorzien.⁶⁴

Ter hoogte van het klooster werden een 20-tal skeletten aangetroffen in de zuidelijke en de westelijke pandgang van het voormalige klooster, vlak ten noorden van de kerk.⁶⁵ De aanwezigheid van kinderskeletten zou erop kunnen wijzen dat hier (Diestse) burgers begraven liggen en geen Minderbroeders. In de westelijke pandgang werden tevens een aantal grafkisten gevonden, op een lager niveau dan de overige skeletten.⁶⁶

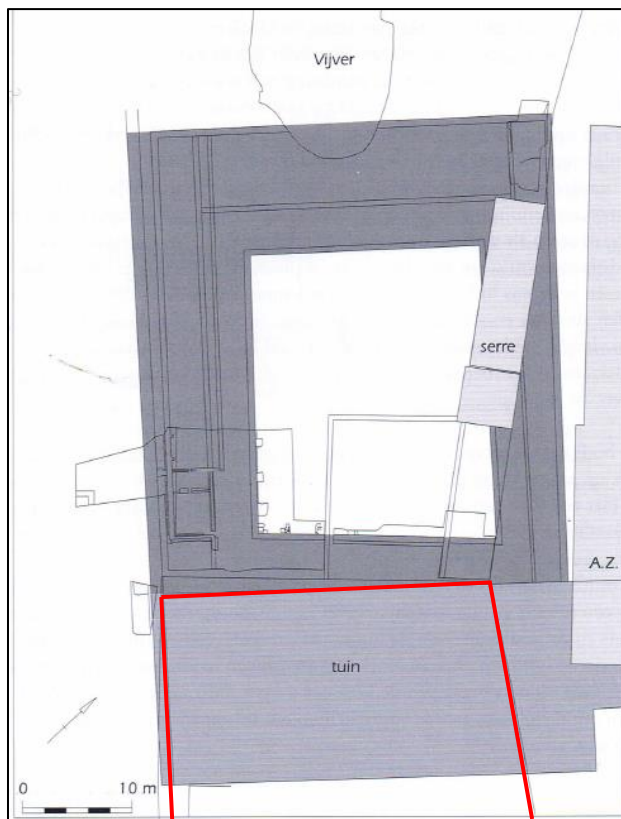
⁶³ Wouters (2004b), 66-67.

⁶⁴ Wouters (2003), 4; Wouters (2004b), 52, 56, 68.

⁶⁵ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/2333>

⁶⁶ Wouters (2003), 4.; Wouters (2004b), 53.

Ook ten oosten van het huidige onderzoeksterrein zouden in de jaren 1930, bij de bouw van een inmiddels

verdwenen ziekenhuisvleugel, grafkelders zijn aangetroffen. *Gilbert van der Linden* schreef in 1940 het volgende: 'de St-Jozefskliniek is gedeeltelijk opgebouwd op de plaats waar vroeger het Minderbroederklooster oprees. Bij het delven der grondvesten van den nieuwen bouw in den hof werd een gansch reeks grafkelders tegen den zuid-westermuur blootgelegd. Van binnen waren deze grafsteden mooi wit gekalkt. Geen enkel opschrift werd er gevonden. Het halfvergaan gebeente werd naar het Stadskerkhof overgebracht. Verschillende graven werden echter niet opengebroken om de stevigheid der baksteen en gewelven; ze werden bij de fundeering ingewerkt'.⁶⁷

Uit de reconstructie van de kloosterplattegrond bleek dat deze grafkelders onder het koor van de voormalige Minderbroederskerk lagen (afb. 35). Over de bewaringstoestand van de graven en grafkelders in de kerk is niets bekend.

Afb. 35: Mogelijke reconstructie van het grondplan van het klooster (Tekening MW – VIOE) (Bron: Wouters (2004), analoog plan, dd 04/10/2017, aanmaatschaal onbekend, 2017J42).

Wel is geweten dat de graven, ouder dan 1633, niet of moeilijk identificeerbaar zijn, indien deze archeologisch opgegraven zouden worden. In 1633 deed de toenmalige gardiaan immers alle oude zerken en grafsteden in de kerk afbreken en verkopen. Hierdoor verdwenen al de oude opschriften op de graven van de heren en vrouwen van Diest.⁶⁸ Grafstenen van na 1633 zijn vermoedelijk verwijderd tijdens de afbraak van het klooster op het einde van de 18de eeuw, waardoor ook de jongere graven weinig kans maken op identificatie.⁶⁹

Op basis van 'doodsboeken' van omliggende parochies, kunnen echter alsnog representatieve lijsten opgesteld worden van de leken die hun laatste rustplaats kozen bij de minderbroeders. In deze boeken werd immers inkomsten van de diensten en alles wat ermee verband hield, genoteerd. Ook werd geregistreerd wanneer men de overledene begroef in een andere kapel of kerk, zoals de minderbroederskerk. Op basis van de 'doodsboeken' uit de Sint-Sulpitiusparochie kon zo een representatieve lijst opgesteld worden van de leken uit deze parochie die in de minderbroederskerk begraven werden. Hieruit bleek dat gedurende de 16de eeuw 60 parochianen bij de minderbroeders begraven werden. Hiervan waren er 20 ingeschreven als begraven 'tot den minderbruere', 36 in de kloosterkerk, 3 in het koor van deze bidplaats en 1 in het kloosterpand.⁷⁰

Hieruit blijkt dat er zeker nog meer graven binnen het kloosterdomein verwacht kunnen worden. Gezien het huidige onderzoeksterrein tot in de 18de eeuw tot het kloosterdomein behoorde, kunnen graven op het terrein dan ook niet uitgesloten worden.

Enkele andere CAI locaties in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied dateren uit de middeleeuwen en nieuwe tijd.

⁶⁷ van der Linden (1940), 67.

⁶⁸ Raymaekers (1870), 292.

⁶⁹ Wouters (2004b), 53.

⁷⁰ Wouters (2004b), 54.

Op ca. 25 m ten westen van het onderzoeksterrein geeft CAI locatie 160335 de locatie van de Binnenmolen / Grachtmolen aan, een inmiddels verdwenen watermolen behorend tot het Minderbroedersklooster. De molen werd voor het eerst vermeld in 1334.⁷¹

CAI locatie 3843 geeft de ligging van het voormalige Sint-Eligiusgasthuis weer, daterend uit de late middeleeuwen. In 1995 werd hier een begraafplaats blootgelegd die met het oude ziekenhuis verbonden kon worden.⁷²

CAI locatie 210006 is de locatie van het Refugiehuis, dat zeker dateert uit de 15de eeuw en een bewogen bouwhistorie kende. Er werd in de 16de eeuw een kapel opgericht, een nieuwe vleugel gebouwd en de oude gedeelten werden verfraaid. Na een uitbreiding van het domein werd in 1797 het Refugium verkocht en werden meerdere gebouwen afgebroken door particulieren. In 2015 werden bij graafwerken voor de heraanleg van een zwembad ondergrondse muurconstructies, vloeren en archeologische lagen aangetroffen. De *Ferrariskaart* toont op deze plaats de apsis van de kapel opgericht op het domein.⁷³

2.4 Gaafheid van het terrein: gekende verstoringen

Gekende verstoringen op het onbebouwd deel van het terrein zijn de aanwezige veranda's (ca. 75 m²) en verhardingen (ca. 250 m²). De diepte van deze verstoringen is vooralsnog niet gekend, maar aangenomen wordt dat deze beperkt is. Een dieper gelegen archeologisch bodemarchief kan ter hoogte van deze verstoringen zeker nog aanwezig zijn.

De aanwezige historische bebouwing in het zuiden van het terrein heeft mogelijk oudere archeologische bodemsporen verstoord tot op een diepte van ca. 1 m onder het huidige maaiveld (diepte van de kelder).⁷⁴

Bij het Kabel- en Leidingen Informatie Portaal (*KLIP*) werd informatie opgevraagd over de in het plangebied aanwezige nutsleidingen (*afb. 36, BIJLAGE 8*). Hieruit blijkt dat op het terrein slechts nutsleidingen aanwezig zijn ter hoogte van de bebouwing in het zuiden. Overige nutsleidingen liggen ter hoogte van de Michel Theysstraat en de paden die ten westen en ten noordoosten van het terrein liggen. De aanwezige leidingen worden hieronder besproken. Op te merken hierbij is dat de diepte en breedte van de sleuven voor het uitgraven van deze leidingen tot op heden onbekend blijft.

- De Watergroep: er liggen ondergrondse drinkwaterleidingen ten westen, zuiden en noordoosten van het terrein ter hoogte van de paden en de Michel Theysstraat (*afb. 36, blauw*).
- Proximus: er ligt een huisaansluiting op het terrein ter hoogte van de historische bebouwing (*afb. 36, groen*).
- Infrax:
 - o Elektriciteit: er ligt een cabinet in het zuiden van het terrein ter hoogte van de historische bebouwing (*afb. 36, rood*). Tevens liggen er ondergrondse elektriciteitsleidingen ter hoogte van het pad ten westen van het terrein en ter hoogte van de Michel Theysstraat ten zuidoosten van het terrein (*afb. 36, rood*).
 - o Telecommunicatie: er ligt een ondergrondse telecommunicatiekabel ten zuidoosten van het terrein ter hoogte van de Michel Theysstraat (*afb. 36, groen*).
- Eandis: er ligt een ondergrondse gasleiding ten zuidoosten van het onderzoeksterrein ter hoogte van de Michel Theysstraat (*afb. 36, paars*).

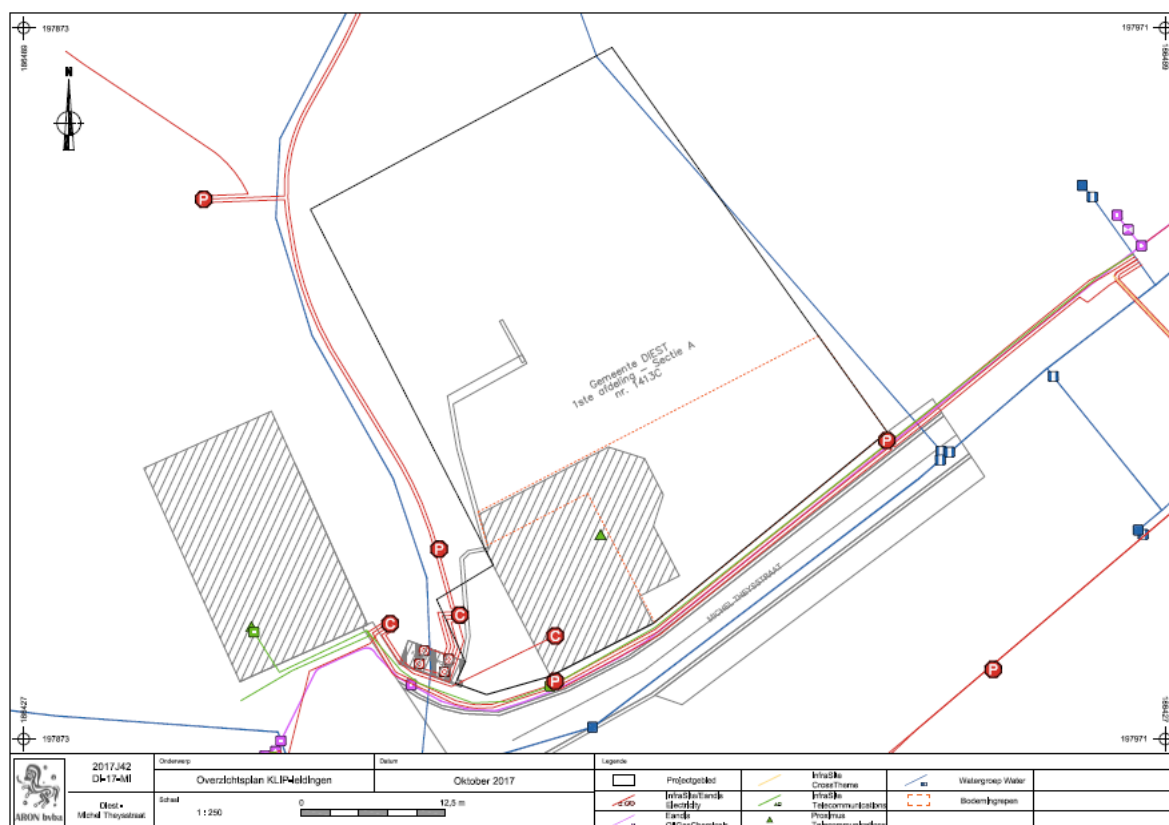
Algemeen kan besloten worden dat aanwezige recente verstoringen op het terrein relatief beperkt zijn. Verwacht wordt dan ook dat het archeologisch bodemarchief relatief intact bewaard is

⁷¹ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/160335>

⁷² <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/3843>

⁷³ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/210006>

⁷⁴ Schriftelijke communicatie met de initiatiefnemer.

Afb. 36: Overzicht aanwezige nutsleidingen op het onderzoeksterrein (Bron: KLIP, digitaal plan, dd 04/10/2017, aanmaakschaal 1.250, 2017J42).

2.5 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen dienden tijdens het bureauonderzoek te worden beantwoord:

Wat zijn de gekende archeologische gegevens in het projectgebied?

De historische stadskern van Diest is vastgesteld als archeologisch zone.

Het onderzoeksterrein ligt binnen de site van het Minderbroedersklooster in het zogenaamde 'Park Cerckel' en is sinds 1997 beschermd als monument (DIBE 41640).

Op basis van de onderzoeksresultaten van een archeologische opgraving in 2003-2004, uitgevoerd ten noorden van het huidige onderzoeksterrein, bleek dat de kerk van het klooster te situeren is in de tuin in het noorden van het huidige onderzoeksterrein, op ca. 9,5 m ten noorden van de huidige projectzone. De muur die hier nog staat, is hoogstwaarschijnlijk een restant van de zuidelijke gevel van de kerk.

In het zuidwesten van het terrein staat een 18de eeuwse portierswoning, behorend tot het voormalige klooster.

Zowel de kerk als de portierswoning vallen echter buiten de zone waar de huidige bodemingrepen gepland zijn. Het koor van de kerk bevindt zich vermoedelijk op het terrein van het ziekenhuis, ten oosten van het huidige onderzoeksterrein.⁷⁵ Hier werden in het verleden grafkelders aangetroffen en ook ten noorden van het huidige onderzoeksterrein werden in 2003 graven aangetroffen ter hoogte van het voormalige klooster, ten noorden van de kerk.

⁷⁵ Wouters (2003), 4.

Welke informatie geven de gekende historische en iconografische gegevens van het projectgebied?

Het Minderbroedersklooster (circa 1230-1797) bleef, binnen de begrenzing van een 18de-eeuwse poort met portierswoning, oude muurfragmenten en een Demerarm, qua omvang vrijwel intact bewaard. Het klooster zou gebouwd zijn omstreeks 1228-1230 op het 'Nuland', een pas ontgonnen moerassig gebied, gelegen tussen twee Demerarmen. De jonge orde genoot de steun van de heren van Diest: velen wensten begraven te worden in de Minderbroederskerk.

In de 15de eeuw werd een nieuwe kerk opgericht en zou het klooster grondig herbouwd zijn. De kerk werd omstreeks circa 1580 sterk beschadigd. Herstellingswerken vonden plaats tussen 1592 en 1606. Tijdens de 17de en 18de eeuw werd de kerk aanzienlijk verrijkt met barok mobiliair.

In 1796 werd het klooster afgeschaft door de Fransen en in 1797 werd het ensemble als nationaal goed verkocht aan burger Jean-Philippe Pirlet, die de kerk en de meeste gebouwen liet slopen. Op de vroegere boomgaard na bleef de omvang van het kloostergoed wel intact.⁷⁶ Overgebleven constructies na de sloop zijn enkel de kloosteringang, de infirmerie en de voormalige portierswoning die nog in gebruik werd genomen als gendarmeriekazerne en daarom niet in de verkoop opgenomen werd.

Omstreeks circa 1860-1880 werd de site heringericht tot privétuin / brouwerstuin waarin de monumentale kloosterrelicten werden geïntegreerd.⁷⁷

Van oudsher waren brouwerijen te Diest gevestigd in het noordelijke stadsdeel. Tijdens de 19de eeuw was de bierproductie de belangrijkste nijverheidstak in Diest. Brouwerij Pieck was mogelijk een voortzetting van de brouwerij van het naastliggende refugehuis van de abdij van Averbode. Pas in 1881 slaagde Charles Pieck erin ongeveer de helft van het voormalige kloosterdomein aan te kopen en in te lijven bij de "lusttuin" van 1,3 hectare die op dat moment werd aangelegd. Al in 1873 was de bouw van een (ondertussen verdwenen) ijskelder geregistreerd.

Bij de overname van het bedrijf én de residentie door Edouard Cerckel-Pieck in 1890 waren, behalve de nutstuin, alle ingrediënten van een traditioneel landgoed aanwezig, maar in een gereduceerde, aan de binnenstad aangepaste vorm.

De westelijke lob van de tuin, ongeveer één derde van de oppervlakte, werd in 1940 bij een belendend eigendom gevoegd en door een muur van betonplaten afgescheiden.⁷⁸

Omstreeks 1990 kwam het woonhuis van de brouwerij leeg te staan en viel alle onderhoud in het park weg. Ergens tussen 1997 en 2001 werd het perceel van de voormalige portierswoning, het huidige onderzoeksterrein, vergroot door er enkele meters van het park aan toe te voegen. Door deze uitbreiding ligt de kloosterkerk nu binnen het huidige projectgebied. De portierswoning werd intussen omgebouwd tot brasserie.⁷⁹

Hoe is de evolutie van de historische bebouwing van het terrein?

Reeds in de 16de eeuw moet volgens de cartografische bronnen de Minderbroederskerk in het noorden van het onderzoeksterrein gestaan hebben, buiten de zone waar momenteel bodemingrepen zullen plaatsvinden. Er zou reeds bebouwing in het zuidwesten van het terrein gesitueerd zijn, maar de eerste kaarten geven een onduidelijk beeld.

Vanaf het einde van de 18de eeuw zijn de portierswoning en de Minderbroederskerk respectievelijk in het zuiden en het noorden van het terrein afgebeeld op de historische kaarten. Beide lagen steeds buiten de zone waar momenteel bodemingrepen zullen plaatsvinden. Ten noorden van de kerk lagen de gebouwen van het klooster.

⁷⁶ Wouters (2003), 3.

⁷⁷ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/142>

⁷⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/134476>

⁷⁹ <http://nieuwsblad.typepad.com/diest/2008/10/vergane-glorie.html>; Wouters (2004), 58.

De kerk werd gesloopt omstreeks het einde van de 18de eeuw-begin 19de eeuw, waardoor naast de portierswoning het terrein vanaf dan ingenomen werd door een tuin en 2 kleine bijgebouwtjes die inmiddels verdwenen zijn. Eén van beide bijgebouwtjes lag tijdens de eerste helft van de 19de eeuw ter hoogte van de zone waar binnen het huidige project bodemingrepen zullen plaatsvinden. Deze zone was verder steeds onbebouwd.

In een recenter verleden werd een veranda aan de portierswoning aangebouwd.

Wat is de geschiedenis van het landgebruik van het terrein?

Het terrein was gedurende de voorbije eeuwen steeds deels bebouwd en deels in gebruik als tuin. Ter hoogte van de noordwestelijke terreingrens liep vanaf de 19de eeuw een pad in noordelijke richting.

De huidige projectzone was overwegend in gebruik als tuin en werd in een vrij recent verleden deels verhard. Bebouwing was beperkt tot een tijdelijk bijgebouw in de 19de eeuw en de recente veranda's aan de portierswoning.

Wat zijn de gekende verstoringen (van de huidige verhardingen, riolering, allerhande leidingen, enz.)? Hoe diep gaan deze verstoringen en over welke oppervlakte verspreiden ze zich?

Gekende verstoringen op het onbebouwd deel van het terrein zijn de aanwezige veranda's (ca. 75 m²) en verhardingen (ca. 250 m²). De diepte van deze verstoringen is vooralsnog niet gekend, maar aangenomen wordt dat deze beperkt is. Een dieper gelegen archeologisch bodemarchief kan ter hoogte van deze verstoringen zeker nog aanwezig zijn.

De aanwezige historische bebouwing in het zuiden van het terrein heeft mogelijk oudere archeologische bodemsporen verstoord tot op een diepte van ca. 1 m onder het huidige maaiveld.

Op het terrein zijn slechts nutsleidingen aanwezig ter hoogte van de historische bebouwing in het zuiden.

Algemeen kan besloten worden dat aanwezige recente verstoringen op het terrein relatief beperkt zijn. Verwacht wordt dan ook dat het archeologisch bodemarchief relatief intact bewaard is

Wat is de impact van de geplande werken?

De initiatiefnemer plant in een ca. 1453 m² groot gebied, kadastraal gekend als Diest, afd. 1, sectie A, percelen 1413C en 1406R en gesitueerd langs de Michel Theysstraat in Diest (prov. Vlaams-Brabant), de verbouwing van een bestaande woning tot 3 appartementen en de bouw van 2 woningen. Bodemingrepen vinden enkel plaats in een zone van ca. 347 m² in het zuiden van het terrein.

Alvorens de werken van start gaan, worden verhardingen (ca. 250 m²) en een glazen veranda (ca. 75 m²) ten noorden en ten oosten van de bestaande woning afgebroken. Tevens wordt één boom gerooid. De verstoringdiepte voor de uitvoer van deze werken gaat vermoedelijk tot maximum 50 cm onder het maaiveld.

De bestaande portierswoning in het zuiden van het terrein (138,5 m²) wordt verbouwd tot 3 appartementen. Voor deze verbouwing worden geen nieuwe bodemingrepen verwacht.

Ten noordoosten van de portierswoning wordt de bouw van 2 woningen gepland over een oppervlakte van 92,7 m². Hiervoor vinden bodemingrepen plaats tot op een diepte van 1,20 m onder het maaiveld.

Nutsleidingen worden vermoedelijk aangelegd tussen de Michel Theysstraat en de nieuwbouwwoningen op een diepte van maximum 1,20 m onder het maaiveld.

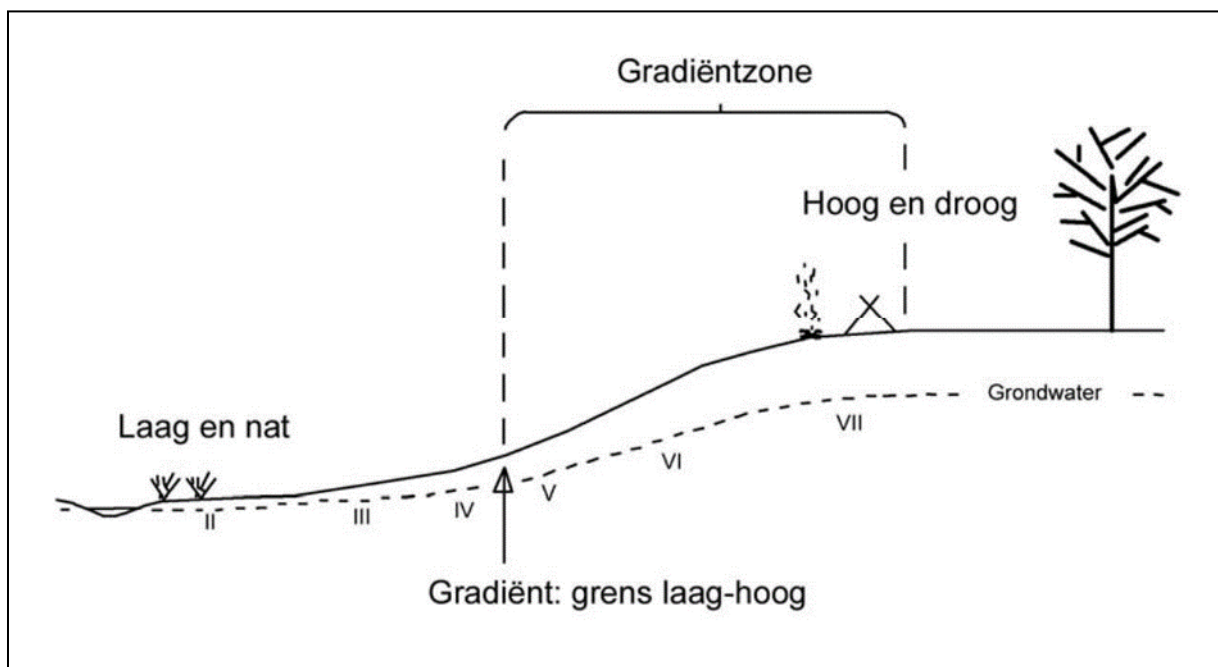
Deze bodemingrepen zullen vermoedelijk een impact hebben op het potentieel aanwezige archeologische bodemarchief ter hoogte van de geplande nutsleidingen en de nieuwbouwwoningen. Voor de overige bodemingrepen, die in diepte beperkt zijn, wordt geen of slechts een minimale impact verwacht.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande en gekende bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?

Potentieel voor steentijd artefactensites

Een belangrijk kenmerk van de culturen in de steentijd is dat de mens zich voornamelijk voedde door middel van jacht, visvangst en het uit de omliggende ecosystemen verzamelen van voedsel. Deze 'jager-verzamelaars' trokken door het landschap en verbleven alleen tijdelijk (dagen, weken) op een verblijf plaats. Het zijn vaak alleen de overgebleven vuurstenen werktuigen die verwijzen naar een dergelijke nederzetting, meestal aangeduid met de term kampement. Uit verschillende studies is gebleken dat veel van deze vindplaatsen met vuursteenartefacten uit het paleolithicum, mesolithicum en vroeg neolithicum voorkomen in overgangsgebieden van nat/laag naar droog/hoog: zogenaamde gradiënten. Dit verband is sterker naarmate de gradiënt markanter is, zoals op de randen van beek dalen. De meeste kampementen van jager-verzamelaars kunnen verwacht worden in de zogenaamde gradiëntzone, die zich uitstrekt vanaf de gradiënt (de grens tussen 'lage/natte' en 'hoge/droge' bodems) tot ca. 200 à 250 m in het droge deel (afb. 37). Een verklaring voor deze relatie moet worden gezocht in de volgende factoren:

- Landschappelijke gradiënten worden gekenmerkt door het op korte afstand van elkaar voorkomen van een grote verscheidenheid aan vegetatie-typen. Dit brengt voor jager-verzamelaars met zich mee dat op dergelijke locaties een grote verscheidenheid aan voedselbronnen op korte afstand voorhanden is in de vorm van planten en dieren.
- Rivier- en beekdalen vormden markante en goed herkenbare elementen in het door bossen gedomineerde landschap. Met name in het Laat Paleolithicum en Mesolithicum vormden de dalen de belangrijkste transportroutes.
- Langs eroderende oevers van rivieren en beken kunnen vuursteenhoudende terrasafzettingen aan het daglicht treden. In een begroeid zandlandschap kan een dergelijke ontsluiting een belangrijke bron van vuursteen zijn.
- Water geldt als constante en betrouwbare voedselbron door de aanwezigheid van vis.
- De nabijheid en bereikbaarheid van (drink-)water.⁸⁰

Afb. 37: Hypothetisch voorbeeld van een gradiëntzone (M. verhoeven et al. 2010, fig 33, p.87)

⁸⁰ Deebe, J. & E. Rensink (2005), 171-199; M. Verhoeven, G.R. Ellenkamp & D.M.G. Keijers (2010), 87, 101.

Vermits het terrein in het verleden op de oever van de Oude Demer lag te midden van vochtige kleigronden, en dus topografisch in een ongunstige natte positie gelegen was buiten de gradiëntzone, is het potentieel op het aantreffen van prehistorische artefactensites laag. Hoger gelegen getuigenheuvels in de buurt lijken topografisch gunstiger posities voor prehistorische menselijke aanwezigheid. Bovendien zijn in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksterrein geen CAI locaties gekend die dateren uit de prehistorische periode en is de kans op versterking van eventuele resten uit deze periode reëel binnen de stadscontext waarin het terrein zich bevindt. Prehistorische vondsten kunnen echter niet uitgesloten worden.

Potentieel voor (proto-)historische sites

Het onderzoeksterrein is gelegen ter hoogte van het domein van het Minderbroedersklooster, dat later omgevormd werd tot Park Cerckel, vlak ten oosten van de vroegere portierswoning en op ca. 9,5 m ten zuiden van de locatie waar vermoedelijk de Minderbroederskerk gestaan heeft. Deze zone was volgens de cartografische bronnen in het verleden steeds in gebruik als tuin naast de portierswoning. In de 19de eeuw was op dit terrein kortstondig een bijgebouw gesitueerd. Begravingen worden op historische kaarten niet weergegeven ter hoogte van deze zone, maar zijn geenszins uit te sluiten vanwege de aanwezigheid van de kerk en de vermelding in historische bronnen van het bestaan van een kerkhof binnen het kloosterdomein. Bovendien werden zowel ten noorden als ten oosten van de kerk reeds verschillende graven aangetroffen. Het archeologisch potentieel van het terrein is bijgevolg hoog voor sites die dateren vanaf de middeleeuwen. Voor oudere sporen van menselijke aanwezigheid is het potentieel eerder laag, vermits de kans groot is dat oudere archeologische resten vergraven zijn in de stedelijke context waarin het terrein zich bevindt. CAI locaties uit deze periodes in de nabije omgeving van het onderzoeksterrein ontbreken.

In onderstaande tabel (TABEL 1) wordt op basis van de reeds gekende informatie voor het onderzoeksgebied een verwachting voorgesteld voor de betreffende fase van het onderzoek (bureauonderzoek) voor het projectgebied.⁸¹ Het voorkomen van archeologische spoorcomplexen kan tenzij in omschreven gevallen nooit uitgesloten worden. Wanneer een verwachting voor een bepaalde periode niet van toepassing is, wordt dit omschreven in de tabel.

Periode	Verwachting onderzoeksgebied
steentijd	Laag
• paleolithicum (1.300.000 – 12.000 BP)	
• mesolithicum (10.000 BP – 4.000 v. Chr.)	
• neolithicum (5.250 – 2.000 v.Chr.)	
metaaltijden	Laag
• bronstijd (2.000 – 800 v. Chr.)	
• ijzertijd (800 – 57 v. Chr.)	
Romeinse tijd	Laag
• vroeg-Romeinse tijd (57 v. Chr. – 69 n. Chr.)	
• midden-Romeinse tijd (69 – 284 n. Chr.)	
• laat-Romeinse tijd (284 – 406 n. Chr.)	
middeleeuwen	Hoog
• vroege middeleeuwen (406 – 900 n. Chr.)	
• volle middeleeuwen (900 – 1.200 n. Chr.)	
• late middeleeuwen (1.200 – 1.500 n. Chr.)	
nieuwe tijd	Hoog

⁸¹ Wanneer als verwachting hoog staat aangegeven is er voor het onderzoeksgebied zelf of voor de directe omgeving archeologische informatie beschikbaar die aangeeft dat een hoge mate van zekerheid archeologische spoorcomplexen uit de betreffende periode binnen het projectgebied kunnen verwacht worden. Wanneer de verwachting met matig staat aangegeven, doen zich in de directe of verdere omgeving spoorcomplexen of vondsten voor die zich onder vergelijkbare condities ook binnen het onderzoeksgebied zouden kunnen voordoen. Wanneer als verwachting laag wordt aangegeven, zijn er geen gegevens uit de directe of verdere omgeving voorhanden die een voorspellende factor zouden kunnen zijn voor het onderzoeksgebied.

• 16 ^{de} eeuw	
• 17 ^{de} eeuw	
• 18 ^{de} eeuw	
nieuwste tijd	Hoog
• 19 ^{de} eeuw	
• 20 ^{ste} eeuw	
• 21 ^{ste} eeuw	

TABEL 1: Archeologische verwachting per periode voor het onderzoeksgebied

Is verder aanvullend vooronderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.

Ja, het bureauonderzoek heeft immers aangetoond dat het terrein deel uitmaakt van het domein van het Minderbroedersklooster, een beschermd monument. De huidige projectzone was steeds in gebruik als tuin naast de portierswoning van het klooster, die nog steeds op het betrokken perceel ligt. Naar alle waarschijnlijkheid bevinden de resten van de Minderbroederskerk zich op ca. 9,5 m ten noorden van de huidige projectzone, hetgeen maakt dat de kans op het aantreffen van graven reëel is.

Vermits recente verstoringen op het terrein beperkt lijken, wordt dan ook een vervolgonderzoek aangeraden om zicht te krijgen op de bewaringstoestand van de site.

TABEL 2 geeft een overzicht van de onderzoeksmethodes en een evaluatie hiervan in functie van het onderzoeksgebied.

Onderzoeksmethode	Evaluatie positief	Evaluatie negatief
Landschappelijk bodemonderzoek d.m.v. boringen en/of profielputten	Laat toe om relatief snel uitspraken te doen over de bodemopbouw van de ondergrond en het landschap.	De bodemopbouw is bekend vanuit het bureauonderzoek. Kosten-baten te duur om afzonderlijk uit te voeren gezien een proefputten – en proefsleuvenonderzoek nodig zal zijn (infra).
Veldkartering	Oppervlaktekartering is zeer geschikt om prehistorische en historische vindplaatsen op te sporen en een zicht te bekomen op de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van deze vindplaatsen.	Veldkartering is niet mogelijk gezien het gebied momenteel grotendeels bebouwd en verhard is.
Geofysisch onderzoek	/	Geeft geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen. Kan niet uitgevoerd worden vanwege aanwezige bebouwing en verhardingen.
Verkennd archeologisch booronderzoek	Verkennd archeologisch booronderzoek is zeer geschikt om prehistorische sites, steentijd artefacten sites, op te sporen en een zicht te bekomen op de inhoudelijke en fysieke kwaliteit deze vindplaatsen.	Dit onderzoek is minder geschikt om (proto-) historische vindplaatsen, i.e. vindplaatsen met grondsporen, op te sporen.
Waarderend archeologisch booronderzoek	Laat toe een beeld te vormen van de horizontale spreiding van de site	Enkel van toepassing na het detecteren van steentijd artefactensites
Proefputten in functie van steentijd artefactensites	Laat toe een beeld te vormen van de verticale spreiding van de site	Enkel van toepassing na het detecteren van steentijd artefactensites

Proefsleuven en proefputten	Een proefputten- en proefsleuvenonderzoek is zeer geschikt om (proto-)historische op te sporen en een zicht te bekomen op de inhoudelijke en fysieke kwaliteit deze vindplaatsen. Via proefputten kan de bodemopbouw en verticale stratigrafie op het terrein bestudeerd en geëvalueerd worden.	Dit onderzoek is minder geschikt om prehistorische vindplaatsen op te sporen.
-----------------------------	---	---

TABEL 2: Overzicht en evaluatie van de onderzoeksmethodes.

Op basis van de archeologische verwachtingen voor het onderzoeksgebied en de evaluatie van de verschillende onderzoeksmethodes om deze verwachtingen in te vullen, wordt geopteerd voor een aanvullend vooronderzoek met ingrepen in de bodem in de vorm van een **proefputten- en proefsleuvenonderzoek** om zowel de horizontale verspreiding van sporen en vondsten in kaart te brengen als een zicht te krijgen op de gaafheid van de natuurlijke bodem. Tevens kan op die manier de aan- of afwezigheid en indien aanwezig, de aard en de datering van ouder archeologisch erfgoed nagegaan worden. Dit aanvullend onderzoek zal plaatsvinden binnen de zone waar bodemingrepen zullen plaatsvinden in het kader van het huidige project.

3. Samenvatting

De initiatiefnemer plant in een ca. 1453 m² groot gebied, kadastraal gekend als Diest, afd. 1, sectie A, percelen 1413C en 1406R en gesitueerd langs de Michel Theysstraat in Diest (prov. Vlaams-Brabant), de verbouwing van een bestaande woning tot 3 appartementen en de bouw van 2 woningen.

Het projectgebied bevindt zich binnen de historische stadskern van Diest, een vastgestelde archeologische zone.⁸² Daarenboven bevindt zich ter hoogte van het terrein het beschermd monument 'Minderbroedersklooster'⁸³, een beschermde portierswoning behorende tot het klooster⁸⁴ en de Tuin van brouwerswoning Cerckel, geïnventariseerd als historische tuin en park.⁸⁵

Het onderzoeksterrein wordt tot heden ingenomen door de voorgenoemde portierswoning met veranda in het zuiden en het zuidelijk deel van de boven vernoemde tuin. De tuin wordt ter hoogte van het onderzoeksterrein ingenomen door begroeiing (bomen, struiken, grasperken), een terras, verharde paden en een verharde inrit.

Diest is gelegen in de Demervallei, op de grens van de Kempen en het Hageland. De Demervallei wordt in Diest omzoomd door de uitlopers van de Hagelandse heuvelruggen met een hoogte van iets minder dan 70 m. Deze heuvels zijn gevormd uit tertiaire Diestiaanafzettingen. De Oude Demer meandert door het stadscentrum van Diest op ca. 140 m ten noordwesten van het onderzoeksterrein om af te buigen in zuidoostelijke richting en hier op ca. 100 m van het onderzoeksterrein te stromen. Op ca. 110 m ten zuidwesten van het onderzoeksterrein mondt de Verversgracht, die vanuit het noordoosten op ca. 15 m ten zuidoosten van het terrein stroomt, uit in de Oude Demer. Het onderzoeksterrein daalt zacht af in zuidoostelijke richting van ca. 22 m TAW naar ca. 21 m TAW.

Op het onderzoeksterrein, in het zuiden van de Demervallei gelegen, bevinden zich volgens de quartaire kaart alluviale afzettingen van de Demer.

Op de bodemkaart wordt de volledige binnenstad door een OB-bodem aangeduid, een bebouwde zone waar het bodemprofiel gewijzigd of vernietigd is door de mens. Vermoedelijk komen op het terrein echter vochtige kleigronden voor, vermits deze ook aangetroffen werden tijdens een archeologische opgraving vlak ten noorden van het huidige onderzoeksterrein.

Het Minderbroedersklooster (circa 1230-1797) bleef, binnen de begrenzing van een 18de-eeuwse poort met portierswoning, oude muurfragmenten en een Demerarm, qua omvang vrijwel intact bewaard. Het klooster zou gebouwd zijn omstreeks 1228-1230 op het 'Nuland', een pas ontgonnen moerassig gebied, gelegen tussen twee Demerarmen. De jonge orde genoot de steun van de heren van Diest: velen wensten begraven te worden in de Minderbroederskerk.

In de 15de eeuw werd een nieuwe kerk opgericht en zou het klooster grondig herbouwd zijn. De kerk werd omstreeks circa 1580 sterk beschadigd. Herstellingswerken vonden plaats tussen 1592 en 1606. Tijdens de 17de en 18de eeuw werd de kerk aanzienlijk verrijkt met barok mobiliair.

In 1796 werd het klooster afgeschaft door de Fransen en in 1797 werd het ensemble als nationaal goed verkocht aan burger Jean-Philippe Pirlet, die de kerk en de meeste gebouwen liet slopen. Op de vroegere boomgaard na bleef de omvang van het kloostergoed wel intact.⁸⁶ Overgebleven constructies na de sloop zijn enkel de kloosteringang, de infirmerie en de voormalige portierswoning die nog in gebruik werd genomen als gendarmeriekazerne en daarom niet in de verkoop opgenomen werd.

Omstreeks circa 1860-1880 werd de site heringericht tot privétuin / brouwerstuin waarin de monumentale kloosterrelicten werden geïntegreerd.⁸⁷

Van oudsher waren brouwerijen te Diest gevestigd in het noordelijke stadsdeel. Tijdens de 19de eeuw was de bierproductie de belangrijkste nijverheidstak in Diest. Brouwerij Pieck was mogelijk een voortzetting van de brouwerij van het naastliggende refugehuis van de abdi van Averbode.

⁸² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/11884>

⁸³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/142>

⁸⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/134>

⁸⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/134476>

⁸⁶ Wouters (2003), 3.

⁸⁷ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/142>

Pas in 1881 slaagde Charles Pieck erin ongeveer de helft van het voormalige kloosterdomein te kopen en in te lijven bij de "lusttuin" die op dat moment werd aangelegd. Al in 1873 was de bouw van een (ondertussen verdwenen) ijskelder geregistreerd.

De westelijke lob van de tuin, ongeveer één derde van de oppervlakte, werd in 1940 bij een belendend eigendom gevoegd en door een muur van betonplaten afgescheiden.⁸⁸ Omstreeks 1990 kwam het woonhuis van de brouwerij leeg te staan en viel alle onderhoud in het park weg. Ergens tussen 1997 en 2001 werd het perceel van de voormalige portierswoning, het huidige onderzoeksterrein, vergroot door er enkele meters van het park aan toe te voegen. Door deze uitbreiding ligt de kloosterkerk nu binnen het huidige projectgebied. De portierswoning werd intussen omgebouwd tot brasserie.⁸⁹

Het terrein was gedurende de voorbije eeuwen steeds deels bebouwd en deels in gebruik als tuin. Volgens de historische en cartografische bronnen moet de Minderbroederskerk reeds in de 16de eeuw in het noorden van het onderzoeksterrein gestaan hebben, op ca. 9,5 m ten noorden van de huidige projectzone. De bebouwing in het zuiden van het terrein zou reeds in de 18de eeuw gesitueerd zijn in het zuidwesten van het terrein, maar de oudste kaarten / gravures geven een onduidelijk beeld.

Vanaf het einde van de 18de eeuw zijn de portierswoning en de Minderbroederskerk respectievelijk in het zuiden en het noorden van het betrokken perceel afgebeeld op de historische kaarten, buiten de zone waar binnen het huidige project bodemingrepen zullen plaatsvinden. Ten noorden van de kerk lagen de gebouwen van het klooster. De kerk werd gesloopt omstreeks het einde van de 18de eeuw-begin 19de eeuw, waardoor naast de portierswoning het terrein ingenomen werd door een tuin en 2 kleine bijgebouwtjes die inmiddels verdwenen zijn. Eén van beide gebouwtjes lag enkel gedurende een korte periode in de 19de eeuw ter hoogte van de huidige projectzone. Ter hoogte van de noordwestelijke terreingrens liep vanaf de 19de eeuw een pad in noordelijke richting. Dit pad lag echter buiten de projectzone.

In een recenter verleden werd een veranda aan de portierswoning aangebouwd en werden verhardingen binnen de projectzone aangelegd.

De recente verstoringen op het terrein zijn beperkt.

Het archeologisch potentieel van het terrein is hoog voor (proto-)historische sites die dateren vanaf de middeleeuwen. Het onderzoeksterrein is immers gelegen ter hoogte van het domein van het Minderbroedersklooster, dat later omgevormd werd tot Park Cerckel. Op basis van de onderzoeksresultaten van een archeologische opgraving ter hoogte van Park Cerckel in 2003 bleek dat de kerk van het klooster te situeren is in de tuin van het huidige onderzoeksterrein, op ca. 9,5 m ten noorden van de huidige projectzone. Een muur die zich hier momenteel nog bevindt, zou een restant zijn van de zuidelijke gevel van de kloosterkerk. In het zuidwesten van het terrein staat de portierswoning, oorspronkelijk behorend tot het klooster. Het koor van de kerk bevindt zich vermoedelijk op het terrein van het ziekenhuis, ten oosten van het huidige onderzoeksterrein.⁹⁰ In de 19de eeuw was ter hoogte van de huidige projectzone kortstondig een bijgebouw gesitueerd. Graven worden op historische kaarten niet weergegeven ter hoogte van deze zone, maar zijn geenszins uit te sluiten vanwege de aanwezigheid van de kerk en de vermelding in historische bronnen van het bestaan van een kerkhof op het kloosterdomein. Bovendien werden zowel ten noorden als ten oosten van het onderzoeksgebied verschillende graven aangetroffen

Vermits het terrein in het verleden op de oever van de Oude Demer lag ter hoogte van vochtige kleigronden, en dus topografisch in een ongunstige natte positie gelegen was buiten de gradiëntzone, is het potentieel op het aantreffen van prehistorische artefactensites laag. Hoger gelegen getuigenheuvels in de buurt lijken topografisch gunstiger posities voor prehistorische menselijke aanwezigheid. Bovendien zijn in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksterrein geen CAI locaties gekend die dateren uit de prehistorische periode. Prehistorische vondsten kunnen echter niet uitgesloten worden.

⁸⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/134476>

⁸⁹ <http://nieuwsblad.typepad.com/diest/2008/10/vergane-glorie.html>; Wouters (2004), 58.

⁹⁰ Wouters (2003), 4.

Vermits recente verstoringen op het terrein beperkt lijken, wordt op basis van de resultaten van het bureauonderzoek een vervolgonderzoek aangeraden binnen de zone waar bodemingrepen zullen plaatsvinden om zicht te krijgen op de bewaringstoestand van de site.

Op basis van de archeologische verwachtingen voor het onderzoeksgebied en de evaluatie van de verschillende onderzoeksmethodes om deze verwachtingen in te vullen, wordt geopteerd voor een aanvullend vooronderzoek met ingrepen in de bodem in de vorm van een proefputten- en proefsleuvenonderzoek om zowel de horizontale verspreiding van sporen en vondsten in kaart te brengen als een zicht te krijgen op de gaafheid van de natuurlijke bodem. Tevens kan op die manier de aan- of afwezigheid en indien aanwezig, de aard en de datering van ouder archeologisch erfgoed nagegaan worden.

